

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Haziran / June 2020, 14: 99-139

İslâm Ceza Hukukunda Tâbî, Tekmîlî ve Ta'zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri

Types of Spiritual Punishments Qualified as Tâbî, Takmîlî ve Ta'zîr in Islamic Criminal Law

Abdülkadir TEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Fıkıh Anabilim Dalı

Assistant Professor, Amasya University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law

Amasya, Turkey

abdulkadir.tekin@amasya.edu.tr

orcid.org/0000-0002-4616-6415

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30 Mart / March 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 4 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 14 Sayfa / Pages: 99-139

Atıf / Cite as: Tekin, Abdülkadir. "İslâm Ceza Hukukunda Tâbî, Tekmîlî ve Ta'zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri [Types of Spiritual Punishments Qualified as Tâbî, Takmîlî ve Ta'zîr in Islamic Criminal Law]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 14 (June 2020): 99-139.

<https://doi.org/10.18498/amailad.711192>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>.

Types of Spiritual Punishments Qualified as Tâbî, Takmîlî ve Ta'zîr in Islamic Criminal Law

Abstract

There are two types of “punishment”, which is defined as “sanctions for the violation of the orders and prohibitions of the judge to protect the interests of the individual and the society, and the punishment given to the person for the crime he committed” in the Islamic penal law. Criminal sanctions can be directed towards the body, life, liberty and assets, as well as the spiritual personality of the person, and sometimes several of them can be found together. The material punishment is considered the heaviest among the sanctions in question and is also named as physical or physical punishment. Spiritual punishment, on the other hand, is characterized as a psychological and spiritual form of punishment that leaves deeper traces in a person's soul than physical punishment. Such penalties; depending on the type of crime committed, to wear out, act cold, create pressure, advise, warn, condemn, scold, threaten to punish, expose, etc. It is applied in ways. It is seen that the uniform punishment of almost every crime, which is one of the general purposes in punishment, can't establish the crime-punishment balance, does not contribute to the correction of the criminal and the reduction of crimes, and yet it can't perform enough deterrent function in the criminal and potential criminals in the society. When we look at the Qur'an, Sunnah and the sources of fiqh, It is seen that, in addition to the main punishment, which includes legality rather than a uniform punishment method, complementary, admirable and al-ta'zîr spiritual punishments are applied as a kind of criminal sanction for the purpose. The general purpose of such spiritual punishments in Islamic criminal law; is to establish the balance between crime and punishment. In addition, to ensure effective regret of the criminal because of his or her criminal act, to comfort the victim, to protect the public order by contributing to the positive changes in the criminal, and to ensure the continuity of the public interest. In this context, in the research, in addition to the original punishment in the Islamic penal law system, supplementary, complementary and al-ta'zîr spiritual punishment types were determined and the general characteristics of these penalties and their function in an individual and social context were evaluated.

Summary

Crime is a social phenomenon that has been mixed with us since the existence of humanity and forms the basis of the law of punishment. Criminals are punished for committing crimes and penal laws are regulated to prevent

committing crimes. As it is known, crimes in Islamic criminal law; It is possible to divide the sentence as crimes requiring "al-hadd" determined by the Qur'an and Sunnah, crimes requiring "shortening and blood money" and crimes requiring "al-ta'zir", whose sentence is left to the discretion of judges. When the penalties given for these crimes are analyzed, it is seen that these are mainly material penalties. The full execution of the punishment, which is a legal requirement, depends on the establishment of a criminal-criminal balance. Islamic criminal law has maximized the crime-punishment balance, which is one of the most important qualities of the sentence rather than a uniform punishment (imprisonment) for every crime. In addition, by adopting the principle of personality in punishment, it has adopted a criminal system based only on the criminal. The punishment, which is never prioritized in Islam, is a mercy for humanity as well as a sanction when necessary to protect individuals and society, to correct criminals and to prevent possible crimes. It is possible to come across spiritual punishments that we can define as a "spiritual / psychological sanction", although there are some crime and sins imposed on people in both the Qur'an and the sunnah. These spiritual punishments are applied in the form of embarrassing the individual for a crime or sin that the person has committed rather than being a material punishment, breaking it, treating him, exempting him, in one word, and having a negative effect on his spirit and spirituality. Therefore, we see that spiritual punishments have a very close relationship with the concepts of "crime", "sin" and "repentance". In the Qur'an and the Sunnah, some sanctions were imposed on the sins and their physical punishments were left to the Hereafter, with the door of repentance open. While the limits of punishment, shortening, diet and bail determined in Islamic penal law have a universal nature; ta'zîr punishments have sanctions that can vary within the framework of person and community charges, provided that they are not contrary to evil nasses. Considering the classical fiqh sources, there are had and punishment penalties, the amount and the limit of which are determined by Şârii. We see that there are many moral punishments as well as material punishments among the punishment penalties for which the sentence was left to the head of state or competent authorities (judges). The fact that spiritual punishments as well as material punishments correspond to the crime committed is important in terms of both deterrence and correction of the criminal and the observance of the public interest. In the Qur'an, we see that there is a rejection of witnessing, a stamp of perversity and exile punishment, as a spiritual punishment of the infirmity type. The fact that these spiritual

punishments are given in addition to the punishments (material penalties) by Şarii shows us that both individual and social balance and conscience are observed in terms of the penalty imposed on crime. In addition, we see that some spiritual punishments in the Qur'an are spiritual and conscientious punishments. When looking at sunnah, It is seen that the Prophet Muhammad applied various moral punishment of the infirmity type methods in some events. Among these; There are moral punishments such as social boycott (loneliness) turning face, condemnation / reprimand, threat. In addition, we see that there are non-destructive moral punishments such as giving advice with effective words, exposing the sin not the criminal, silence, spreading the land to the face, abandoning the assembly, exposing the curse, removing God's patronage, and moving away from God's mercy. When the classical fiqh sources are examined, as the type of the penalty; we come across some kinds of spiritual punishments such as being summoned to court, advice, condemnation, threat, abandonment, exposition, exile, rejection of witnessing, qualifying by a sprinkler. It is fixed by various studies that the prison sentence imposed on almost every crime cannot be sufficiently deterrent in a number of crimes. In today's law, committed against personality; slander, false testimony, insults, threats, etc. In addition to imprisonment, judicial money or moral compensation, as well as reducing the quality of witness and exposing the crime he committed. kinds of spiritual punishment can be pursued. We are of the opinion that the imposition of these moral punishments will play a more deterrent role in preventing crimes, and that the victim will suffer a great deal of loss of moral rights.

Keywords: İslamic Law, Spiritual Punishment, Qur'an, Sunnah, al-Tazîr.

İslâm Ceza Hukukunda Tâbî, Tekmîlî ve Ta'zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri

Öz

İslâm ceza hukukunda, "bireyin ve toplumun menfaatini korumak için Şâri'in emir ve yasaklarının ihlaline bağlanan yaptırım ve işlediği suç karşılığı kişiye verilen elem" şeklinde tanımlanan "ceza"nın genel şekliyle maddî ve manevî olmak üzere iki türü vardır. Cezaî müeyyideler bedene, hayata, hürriyete ve mal varlığına yönelik olabileceği gibi kişinin manevî şahsiyetine yönelik de olabilir ve bazen bunların birkaç tanesi birlikte bulunabilir. Maddî ceza söz konusu yaptırımlar içerisinde en ağır olarak kabul edilip, bedenî veya fizikî ceza şeklinde nitelendirilmekteyken, manevî ceza ise kişinin ruhunda fiziksel cezadan daha derin izler bırakan, psikolojik ve ruhsal boyutlu bir ceza türü

olarak isimlendirilmektedir. Bu tür cezalar; suçun çeşidi ve suçlunun durumuna göre soğuk davranmak, baskı oluşturmak, nasihat vermek, uyarmak, kınamak, azarlamak, tehdit etmek, teşhir etmek vb. şekillerde uygulanır. Hemen her suça tek tip ceza verilmesinin suç-ceza dengesini kurmadığı, suçlunun ıslahına ve suçların azalmasına yeteri kadar katkıda bulunamadığı ve caydırıcılık fonksiyonuna sahip olamadığı görülmektedir. İslâm ceza hukukunda, hapis cezasının yanı sıra hukukîlik içeren aslî cezaya tâbî, tekâmîlî ve ta'zîr nitelikli manevî cezaların, söz konusu amaçlara ma'tûf, etkili ve de yaygın bir cezaî müeyyide çeşidi olarak tatbik edildiği görülmektedir. Bu türden manevî cezaların genel gayesi; suç-ceza arasındaki dengeyi kurmak, suçlunun etkin pişmanlığını sağlamak ve mağdur olan tarafı teskin etmektir. Ayrıca suçlunun ıslahına katkıda bulunmak suretiyle, kamu düzenini korumak ve toplum yararının devamlılığını sağlamaktır. Bu bağlamda araştırmada, İslâm ceza hukuk sisteminde aslî cezaya tâbî, tekâmîlî ve ta'zîr nitelikli manevî ceza türleri tespit edilerek bu cezaların genel özellikleri ile bireysel ve toplumsal bağlamda fonksiyonu değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Manevî Ceza, Kur'an, Sünnet, Ta'zîr.

Giriş

İslâm ceza hukukunun klasik yapısının; Kur'an, Sünnet ve fukahânın içtihatları¹ şeklinde hiyerarşik üç merhaleden oluştuğu görülmektedir. İslâm hukukunda suçlar konusu bakımından; hayata, bedene, şahsiyete, mal varlığına ve bireyin temel hak ve hürriyetlerine yönelik olanlar ile ihlâl ettikleri hakkın mahiyetine göre Allah (kamu) hakkı, kul (şahıs) hakkı ve her iki hakkın da bulunduğu suçlar şeklinde ayırmalara tâbi tutulabilirse de suçların en çok bilinen tasnifi; cezasının Şâri' tarafından belirlenip belirlenmediğine göre yapılan sınıflandırmadır.² Bu bağlamda suçları; cezası Kur'an ve Sünnet tarafından belirlenen "had" gerektiren suçlar, "kısas ve diyet" gerektiren suçlar ve cezası devlet başkanı ve yetkili mercilerin

¹ Ali Bardakoğlu, "Ceza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/472.

² Mehmet Boynukalın, "Suç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/455.

(hâkimlerin) takdirine bırakılmış “ta'zîr” gerektiren suçlar³ şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

İslâm hukukunda suç tarif edilirken genellikle: “Allah’ın had veya ta'zîr yoluyla işlenmesini yasakladığı fiillerdir”⁴ şeklinde açıklandığı görülmektedir. Muasır İslâm hukukçuları suçu: “Yapıldığı takdirde ceza öngörülen haram bir fiili yapmak ya da yapılması emredilmiş bir fiili terk etmek, başka bir ifadeyle Şarî’in yasakladığı, hakkında ceza koyduğu müspet veya menfi fiil ve hareketlerdir.”⁵ şeklinde tanımlamışlardır.

Ceza ise: “Mutlak karşılık, yapılan iyi veya kötü fiilin karşılığı, bunlara verilen bedel, karşılık, mükâfat, ecir”⁶ gibi anlamlara gelen Arapça bir kelimedir. Hanefî fukahâsından Tarablusî’ye (ö. 849/1445) göre ceza: “Mekruh ve haram olan bir eylemin yapılmasına, sünnet ve farzın terk edilmesine karşılık olarak belirlenmiş olan şer’î müeyyidedir.”⁷ Şafîi fakîhi Maverdî’ye (ö. 450/1058) göre ise: “Allah’ın emrettiğini yapmaktan yasak ettiğini de yapmaktan uzaklaştıran müeyyidelerdir”.⁸

İslâm hukuk literatürüne bakıldığında cezanın genel ve özel olmak üzere başlıca iki manada kullanıldığı görülmektedir. Lügat anlamıyla da bağlantılı olarak genel şekliyle ceza: “Dünyevî ve uhrevî özellikte özendirici veya caydırıcı yaptırımdan” ibarettir. Özel anlamda ise ceza: “Suçluya uygulanacak maddî ve manevî yaptırımı”⁹ ifade etmektedir. Günümüz hukukunda ise ceza: “Suç işleyen şahsa, çeşitli yapıcı amaçları gerçekleştirmesi için uygulanan ve esasında kişiyi

³ Abdülkadir Udeh, *et-Teşrîul-cinâi'l-İslâmî mukarenen bi'l-kanûni'l-oad'i* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.), 1/78, 80.

⁴ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *Kitabu ahkâmî's-sultaniye ve'l-velâyâtü'd-dîniyye* (Kahire: Daru'l-hadis, ts.), 221; Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ Ebu Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, thk. M. Hâmid el-Fikî (Beyrut: y.y., 1983), 257.

⁵ Muhammed Ebu Zehra, *el-Cerîme ve'l-ukûbe fi fikhî'l-İslâmî* (Kahire: Daru'l-fikri'l-'Arabî, ts.), 1/20; Udeh, *et-Teşrîul-cinâi*, 1/66.

⁶ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, “Ukûbe”, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Daru's-sadr, ts.), 14/143.

⁷ Alaeddin Ebu'l-Hasen Ali b. Halil el-Tarablusî, *Mu'înü'l-hükkam fi-ma yeteraddedü beyne'l- hasmeyni mine'l-ahkâm* (Mısır: y.y., 1973), 194.

⁸ Mâverdî, *Kitabu ahkâmî's-sultaniye*, 221.

⁹ Adil Bebek, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/469.

mahrumiyetlere tabî kılan bir müeyyide/yaptırım"¹⁰ şeklinde tanımlanmıştır.

“Ceza olsun, mükâfat olsun, karşılık işlenen amelin cinsinden olur (الجزاء من جنس العمل)” kaidesi¹¹ de İslâm ceza hukukunda temel bir kuraldır. Batı hukukunda ise “ceza işlenen amelin cinsinden olmalıdır” prensibi geçerli değildir. Gerek cezada gerekse mükâfatta bu temel prensip esas alınmadığında zulüm olur. İlk bakışta sanki suçluya müsamaha gibi gelen ve de görünürde adaleti sağlıyor gibi gözükken hapis cezası, aslında ruhu yavaş yavaş öldürmekte, kişiyi toplumun faal ve üretken üyesi olmaktan çıkararak dört duvar arasında çürüyen, tükenen ve tüketen alîl bir uzvu yapmaktadır.¹² Batılı bir otorite, günümüzde işlenen hemen hemen her suça verilen hapis cezası hakkında:

“Teoride hapis cezası suçlunun ıslahını sağlamak gayesiyle konulmuştur fakat uygulamadaki metotlarının ve gerçekteki işleyişinin ışığında baktığımızda toplumu, toplum karşıtı bir sınıfın tasallutundan korumakta bundan daha yetersiz veya kötü bir metot icat edilemeyeceğini görürüz. İnsan şahsiyetinin bozulmasına, şeref ve haysiyetinin kaybolmasına katkıda bulunabilecek hemen hemen her şey, günümüzdeki haphaneleri ve çağdaş ceza uygulama sistemini karakterize eder. Mahpuslukta eşit insanların ilişkisi yoktur, bütün insani ilişkiler gerçek dışı, sahte ve yapmacıktır.”¹³

şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

İslâm ceza hukuk sisteminde suçlar için verilen maddî (bedenî) cezaların yanında suçluya “rûhî/psikolojik müeyyide/yaptırım” şeklinde niteleyebileceğimiz aslî cezaya tâbî, tekmîlî müeyyide şeklinde, bazen de ta'zîr türünden manevî cezaların tatbik edildiği görülmektedir. Örneğin -aşağıda daha ayrıntılı şekilde değinileceği üzere- “kazf” suçunda, had türünden celde cezasına ek olarak suçluya; “şâhitliğinin kabul

¹⁰ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Ceza Hukuku Dersleri Umumi Kısım* (İstanbul: Üniversitesi Yayınları, 1958), 583.

¹¹ Takıyyuddin Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye, *el-Hisbe fi'l-İslâm* (b.y.: y.y., 2007), 395; Ebû Abdillâh Şemsüddîn İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn* (Beirut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1411), 1/150.

¹² Abdülkadir Tekin, “İslâm Hukukunda Maddî Cezaların Şahsiyete Etkisi”, *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu*, ed. Yavuz Ünal vd. (Ankara: Ertem Basım, 2017), 1/209.

¹³ M. Sandeela Eateh, “İslâmî Cezâların Ahlâkî Yönü”, çev. Ş. Selim Has, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 568.

edilmemesi" ve "fâsık vasfıyla nitelendirilme" şeklinde¹⁴ aslî cezaya tâbî manevî cezalandırma müeyyidelerinin uygulandığı görülmektedir. Hakkında kanunda önceden belirlenmiş şer'î bir had cezası bulunmayan suçlardan dolayı uygulanacak cezaî yaptırım¹⁵ şeklinde tanımlanan ve bu suçları işleyenlere uygulanması gereken ahkâmın, devlet başkanına veya kadıya (hâkime) bırakıldığı¹⁶ ta'zîr cezaları arasında da manevî cezalandırma türlerinin sıkça uygulandığı görülmektedir.

Bu türden manevî cezalar; soğuk davranmak, nasihat vermek, uyarmak, kınamak, daha ağır türden cezalandırma ile tehdit etmek, kırmak, tembihlemek, korku, utanç ve suçluluk duygusu yaratmak, özellikle de suçlunun vicdanına negatif tesirde bulunmak vb. şekillerde uygulanır. Söz konusu müeyyidelerin hukukî sonucunun terettüp edebilmesi için yapılan eylemin suç kapsamına girmesi gerekir aksi takdirde ceza olarak nitelendirilemez.¹⁷ İslâm ceza hukukunda hukukîlik içeren bu türden manevî cezaların genel gayesi; fâile işlediği suçun mukabilinde ceza vererek suç-ceza dengesini gözetmek, suçlunun etkin pişmanlığını sağlamak, mağdur olan tarafı teskin etmek, suçluyu ıslah etmek, fertlerin yararını sağlayarak kamu düzenini korumak ve toplum yararının devamlılığını temin etmektir.

Bu araştırmada psikolojik/rûhî bir yaptırım özelliği olan tâbî, tekmlî ve ta'zîr türünden manevî cezaların hangi suçlara verildiği, bu ceza türlerinin nelerden ibaret olduğu ve bu cezaların bireysel ve toplumsal açıdan işlevsellik fonksiyonu gibi konular ele alınacaktır. Hukukî yaptırımı (dünyevî müeyyidesi) olmayan diyânî boyuttaki manevî ceza türleri ile tâbî, tekmlî ya da ta'zîr cezası olarak verilen; "sürgün", "hapis", "malî ta'zîr", "mirastan mahrum bırakma" vb. türünden müeyyideler ise daha çok hürriyeti kısıtlama, hürriyetten yoksun bırakma ve iktisadî/ekonomik yaptırım ve mahrumiyet vb. türünden cezalar olduğu için araştırmamız kapsamının dışında tutulmuştur. Konu hakkında, fikhî kaynakların yanı sıra had, kısas ve ta'zîr etrafında yazılan kitap ve makale olmak üzere pek çok modern

¹⁴ Bk. Nur 24/4.

¹⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: y.y., 1976), 3/24; Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/126; Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/198.

¹⁶ Abdulazîz Musa Âmir, *et-Ta'zîr fi'ş-şer'ati'l-İslâmiyye* (Kahire: y.y., 1969), 52; Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/80; Ebu Zehra, *el-Cerîme*, 20.

¹⁷ Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/66.

araştırma mevcuttur. Ancak bunlar arasında İslâm ceza hukukunda müstakil olarak hukukî yaptırımı olan mane'î cezaları müstakil olarak ele alan çalışmalar ciddi manada azdır.

A. İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Cezaların Tasnifi

Giriş bölümünde de kısaca değindiğimiz gibi İslâm ceza hukûkunda suçları genel hatlarıyla; cezası Kur'an ve Sünnet tarafından belirlenen "had" gerektiren suçlar,¹⁸ "kisas, diyet ve keffâret" gerektiren suçlar ve cezası hâkimlerin takdirine bırakılmış "ta'zîr" gerektiren suçlar¹⁹ olmak üzere taksim etmek mümkündür.

Had cezaları, miktarı naslarla takdir ve tayin edilmiş aslî cezalar olup yetkili merci tarafından ne bir eksiği ne de bir fazlası tatbik edilemez.²⁰ Bu tür cezaların Allah (kamu) hakkı olmasının sonucu olarak ne toplum ne de fertler tarafından affedilmesi veya azaltılması söz konusu olamaz.²¹

"Kisas"; suçlunun kasten işlediği öldürme, kesme, yaralama ve benzeri suçlara karşılık failin cürmünün aynısı (misli) ile cezalandırılmasıdır.²²

"Diyet" ise, kasıt dışı öldürmelerde aslî ceza hüviyetinde, kasden adam öldürmede ise herhangi bir sebepten dolayı kisasın düşmesi durumunda bedelî ceza olarak, fail veya failin âkilesi tarafından yerine

¹⁸ Had cezasını gerektiren suçları; zinâ ve kazf (ıffete iftira) gibi aile düzeni aleyhine işlenen suçlar, hırsızlık ve hırâbe (yol kesme) gibi mülkiyet aleyhine işlenen suçlar, bağı (devlete ve meşru yönetime isyan) gibi devlete ve meşru yönetim aleyhine işlenen suçlar, irtidât (İslâm dininden çıkarak yıkıcı faaliyetlerde bulunma) gibi İslâm dinine karşı işlenen suçlar, şü'rb (şarap içmek) gibi beden sağlığı ve toplum aleyhine işlenen suçlar şeklinde sıralamak mümkündür. Bk. Alâ'üddîn Ebûbekir b. Mesûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1986), 7/33, Zeynelabidin b. İbrahim b. Nüceym, *el-Bahru'r-raik şerhu Kenzi'd-dekaik* (Beyrut: y.y., ts.), 7/3.

¹⁹ Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/78-80.

²⁰ Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/82.

²¹ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.), 9/36; Abdullah b. Muhammed b. Mevdud el-Mevsilî, *el-İhtiyar li- talili'l-Muhtar* (Kahire: Matba'atu'l-halebî, 1356), 4/79.

²² Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/79.

getirilmesi gerekli olan malî bir sorumluluktur. “Keffâret cezaları” ise bazı kısas, diyet ve ta'zîr suçları için konulmuş cezalardır.²³

Had ve kısas suçları dışında kalan ve belirlenmiş bir cezası olmayıp cezaların takdirinin devlet başkanı ve hâkimlere bırakıldığı suçlara ise “ta'zîr suçları”²⁴ denilmektedir. İslâm hukukunun iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnette, şahısların manevî zararına sebebiyet veren birtakım suçların cezası için muayyen bir ceza belirlenmemiş olup, bu gibi suçlar ta'zîr kapsamında ele alınarak, zararların giderilmesi ve suçluların cezalandırılması, yetkili mercilere bırakılmıştır.²⁵

İhlal ettikleri hakkın mahiyetine göre suçlar ise, İslâm hukuk sisteminde; Allah hakkına müteallik, kul hakkına müteallik ve her ikisine birden müteallik suçlar olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Allah hakkına müteallik olan suçlar, herhangi bir kişi ya da zümreye tahsis edilmemiş, tüm toplumun menfaatini ilgilendiren ve işlenmeleri durumunda ortaya çıkacak zararın büyüklüğü nedeniyle Allah'a karşı işlenmiş gibi kabul edilen suçlardır. Hırsızlık, bağı, hırabe gibi had cezası gerektiren suçlar bu kapsamda değerlendirilir. Kul hakkına yönelik suçlar ise, işlenen cürümden doğrudan etkilenen ve zarara uğrayan kişi ya da kişilerin haklarının çiğnendiği suçları ifade eder. Basit hakaret, basit tehdit, diyet, borç, tazminat vb. cezasını gerektiren suçlar bu kapsama girmektedir. İçerisinde hem Allah hem de kul hakkını birlikte barındıran suçlar ise hem şahıs hem de kamu haklarını birlikte zarara uğratan suçlar olup bu da kendi arasında her iki hakkı birlikte barındırıp Allah hakkının galip olduğu ve kul hakkının galip olduğu suçlar şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.²⁶

İki hakkın karma olduğu haklarda, biri ağırken diğerinin tamamen hafif olduğu anlamı çıkarılamaz. Söz konusu hafiflik, ceza gerektirecek bir kriter/nisaba ulaşamadığından kaynaklanmaktadır. Kazf yani iffete

²³ Ebû Abdillâh Muhammed eş-Şeybânî, *el-Câmiu'l-kebîr* (b.y.: Matbaatu'l-istikâme, 1356), 208; Kısas ve diyet gerektiren suçlar hakkında geniş bilgi için bk. Adli Celil, *Cerâimü'l-katli'l-'amd 'ilmen ve 'amelen* (Kahire: y.y., ts.); Ahmet el-Hasarî, *ed-Diyet el-ısyani'l-müsellağ fi'l-fikhi'l-İslâmi* (Kahire: Mektebetü külliyyeti'l-Ezheriyye, ts.).

²⁴ Takiyyuddin Ebul Abbas İbn Teymiyye, *es-Siyasetü'ş-şer'iyye fi islâhi'r-râvî ve'r-ra'iyye* (Mısır: y.y., 1969), 111-112; Udeh, *et-Teşri'ul-cinâi*, 1/81; Ebu Zehra, *el-Cerîme*, 112.

²⁵ Muhammed Emin b. Abidin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr 'ale'd-dürri'l muhtâr şerhu Tenvîri'l-ıbsâr* (Beyrut: Dâru'l-fıkr, 1386), 4/61; Âmir, *et-Ta'zîr*, 208, 209.

²⁶ Udeh, *et-Teşri'ul-cinâi*, 1/98, 99; Ebu Zehra, *el-Cerîme*, 43, 44; *el-Ukûbe*, 9, 10, 72.

iftira suçu böyledir. Bu suç, şahıs ve kamu hakkını birlikte barındırmakla beraber Allah (kamu) hakkı daha ağır bastığı için bireyin suçluyu affetmesiyle ceza ortadan kalkmaz. Başta Hanefiler olmak üzere kazf suçunu, kamusal hakkın ağır bastığı suçlar kapsamında değerlendiren fakihler bu görüştedir.²⁷

Hanefiler'in dışındaki cumhura göre ise kazf suçu şahıs hakkının galip geldiği suçlar kapsamında değerlendirildiğinden makzûf (iftiraya uğrayan) dava açıp açmamakta veya dava açmış olmasına rağmen kâzifi affedip affetmemekte serbesttir.²⁸ İmam Malik (ö. 179/795) ise, mağdurun ancak yetkili merciye dava açmadan önce suçluyu affetme hakkı bulunduğu görüşündedir.²⁹

Kıyas ve diyet suçları ise her iki hakkı da barındırmakla beraber şahıs hakkının baskın olduğu suçlar kapsamında değerlendirilmiştir. Öldürme ve müessir fiillerde uygulanan kıyas cezalarında af, kul hakkı olarak nitelendirilen kıyası düşürmekle birlikte yetkili merci, gerekli görürse suçluya ta'zir cezası verebilir.³⁰ Dinin temel hedefi, zarûrât-ı diniyye denilen canı, malı, nesli, akli ve dini koruma altına almaktır. Korunması hedeflenen bu esasları ortadan kaldırmaya yönelik her türlü eylem, suç olarak kabul edilmiş ve buna imkân vermemek için birtakım maddî ve manevî cezaî tedbirler alınmıştır.³¹

Cezanın farklı açılardan tasniflendirmesi de yapılmıştır. Örneğin, cezaların ihlal ettiği hak ve yararların nitelikleri bakımından cezaları; bedenî cezalar (kıyas, recm, celde, idam), hürriyeti bağlayıcı cezalar (hapis), hürriyeti kısıtlayan cezalar (sürgün, ikamet yasakları), hakları sınırlandıran veya kaldıran cezalar (kamu hizmetlerinden alıkonma, ticaretten yasaklanma), mala ilişkin cezalar (diyet, tazminat, müsadere),

²⁷ Kemâlüddîn b. Hümâm, *Fethu'l-kadîr li 'aczi'l-fakîr* (Mısır: Bulak, 1316), 5/112; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 3/239.

²⁸ Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî fi fikhî'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* (Mısır: el-mektebetü'l-Kahire, 1388), *el-Muğnî*, 9/83-100; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, 6/79; Udeh, *et-Teşrîul-cinâi*, 1/645-648.

²⁹ Ebu'l-Velid Ahmed b. Muhammed b. Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-hadis, 1425), 4/226.

³⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/ 246, 252; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, 10/196; Udeh, *et-Teşrîul-cinâi*, 1/776.

³¹ İslâm şeriatının amaçlarını topluca bir arada görmek için bk. Muhammed Ebu Zehra, *Usûlü'l-fikh* (Kahire: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.), 364-379.

nefsi (psikolojik) cezalar (haysiyet kırıcı, tahkir edici cezalar, mahkûmiyet hükmünün ilanı) şeklinde³² tasnif etmek mümkündür.

Arasındaki bağlantıya (ilişki biçimine) göre cezalar ise; aslî, bedelî, tâbî ve tekmlî cezalar şeklinde tasnif edilebilir.³³

Aslî cezalar; öldürme suçu için kısas, hırsızlık suçu için el kesme cezalarında olduğu gibi suçun doğrudan doğruya karşılığı olan cezalardır.³⁴

Bedelî cezalar; hukûkî bir sebepten dolayı, kasden adam öldürme cezasında kısasın yerine diyet veya taz'îr cezası verilmesi gibi aslî cezanın tatbik edilememesi halinde, aslî cezanın yerine geçen cezalardır.³⁵ Örneğin fâilin kısas edilecek organının olmaması sebebiyle kısas cezası yerine diyet cezasına hükmedilmektedir. Ya da uygulanması çeşitli sebeplerle imkânsız hale gelen had cezalarının yerine yetkili merci ta'zîr cezası takdir edebilmektedir. Aslında bedelî ceza olarak takdir edilen diyet ve ta'zîr cezaları da birer aslî cezadır. Bedelî ceza olmaları kendisinden daha ağır olan kısas ve had cezasının infaz edilemediği durumlarda söz konusudur. Örneğin, hatâen adam öldürme suçunda diyet aslî ceza iken, kasten adam öldürme suçunda kısas imkansız hale geldiği zaman bedelî ceza olarak infaz edilir.³⁶

Tâbî (ek) cezalar; vârisini ya da vâsisini öldüren mûrisin ya da mûsînin, miras ve vasiyetten mahrum olması, kazf cezasına çarptırılanın şahitliğinin kabul edilmemesi gibi ceza mahkumiyetinin sonucu ortaya çıkan ve ayrıca açıklamaya ihtiyaç duyulmaksızın kendiliğinden gündeme gelen ek cezalardır.³⁷

Tekmlî (tamamlayıcı) cezalar ise; had cezası uygulanan suçluya akabinde sürgün cezasının verilmesi gibi hâkimin cezalara niçin başvurduğunu gerekçesiyle birlikte açıklamış olduğu yani cezanın infazı için ayrı bir mahkeme kararının gerekli olduğu cezalardır.³⁸

³² Ahmet Fehmi Behnesî, *el-Ukûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Beyrut: y.y., 1983), 123; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/633-634. Farklı bir sınıflandırma için bk. İbn Teymiyye, *el-Hisbe*, 363.

³³ Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/632.

³⁴ Bk. Behnesî, *el-Ukûbe*, 123; Udeh, *et-Teşrîu'l-Cinâî*, 1/632.

³⁵ Bk. Behnesî, *el-Ukûbe*, 172.

³⁶ Bk. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/632.

³⁷ Bk. Behnesî, *el-Ukûbe*, 172.

³⁸ Bk. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, 1/633; Behnesî, *el-Ukûbe*, 172-174.

B. Ta'zîr Cezalarının Mahiyeti ve Çeşitleri

Sözlükte, te'dîb (terbiye etmek), engel olmak, desteklemek gibi manalara gelen ta'zîr kelimesi,³⁹ ıstılahî olarak; Şari'in belli bir ceza tayin etmediği fakat yasakladığı, cezanın üst sınırı belirtilerek tayininin ise suçlunun durumu, suç sonucu oluşan zarar ve tehlikenin büyüklüğüne göre hâkimin takdirine bırakıldığı cezalardır.⁴⁰ Hidâye şârihleri ta'zîri: "Haddin altında kalan te'dîptir"⁴¹ şeklinde açıklarlar.

Bâbertî (ö. 786/1384) ta'zîrin; sert kelimeler söyleme, sert yüzle bakma, celde ve hapis gibi yollarla olabileceğini belirtir.⁴² İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) ta'zîrin, yalancı şahitlik suçuna uygulanan teşhir ve yüzü karaya boyama cezaları ile tatbik edilebileceğini belirtir.⁴³

Ta'zîr kelimesi sonraları daha çok had cezasından aşağı derecede olan te'dîp etme, aşağılama (tahkîr) manalarına kullanılmıştır.⁴⁴ Bu cezalar bedenî (maddî) vasıflı olmaktan daha ziyade toplumsal yapıya göre değişiklik gösterebilen manevî cezaları içerir.⁴⁵

İslâm hukukunda ta'zîr cezaları için farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ta'zîr cezası çeşitleri: "Mücerred i'lâm (duyurma), i'lâm bil-celp (yüzyüze yapılan ihtar), vaaz ve nasihat, sert yüz göstermek, meclisten çıkıp gitmek, tekdîr ve tevbîh (azarlama ve kınama), muvakkat hapis, müebbet hapis, gayrı muayyen hapis, nefy ve tağrip (sürgün), teşhir, 'ukûbet (cezalandırma) ile tehdit, velâyetten ve memuriyetten azl, celde, hedm-i beyt (evini yıkmak), nakdî ceza"⁴⁶ şeklinde sıralanabilir.

³⁹ İbn Manzur, "a-z-r", *Lisânu'l-'Arab*, 4/561-562.

⁴⁰ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, 4/62; Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/82;

⁴¹ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud el-Baberti, *el-Înâye* (Beirut: y.y., ts.), 5/112; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5/112.

⁴² Baberti, *el-Înâye*, 5/ 112.

⁴³ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, 4/61.

⁴⁴ Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü* (b.y.: Daru fikri'l-muâsir, 1435), 6/197.

⁴⁵ Ertuğrul Gazi Tuncay, "İslâm Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar", *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3 (2017), 91, 93.

⁴⁶ Bk. İbn Hümam, *Fethu'l-kadîr*, 4/112; Ebu Zehra, *el-Cerîme*, 89, 90; Adem Yıldırım, *Kur'an-Sünnet İşığında Cezanın Amacı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 29.

Son dönemde yaygın olan sınıflandırma ise genelde; bedene uygulanan cezalar⁴⁷ (celde), hürriyeti kısıtlayan cezalar (hapis ve sürgün), mâlî cezalar (tazminat, müsadere, telef, tağyir, malî mahrumiyet) kınama ve mahrumiyet cezaları (disiplin cezaları, işten çıkarma, kamu kurumlarında görev almaktan menetme, teşhir, sözlü kınama, ilişkileri kesme, şahitliğini kabul etmeme)⁴⁸ şeklindedir.

Zikredilen sınıflandırmalardan da görüleceği üzere bu cezaların bedenî, malî, hürriyeti kısıtlayıcı ve hürriyetten yoksun bırakma şeklinde olanları yanında manevî müeyyide türünde tezahür eden azarlama, kınama, teşhir etme, tehdit etme, selamı kesme vb. türünden farklı çeşitleri de⁴⁹ bulunmaktadır.

Ta'zîr cezalarıyla ilgili her asrın ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda düzenlemelere imkân tanımak amacıyla naslarda genel bir çerçeve çizilmiş fakat ayrıntıya girilmemiştir.⁵⁰ Ta'zîr kapsamına giren cezaların hemen hemen tamamında "bireysellik" esastır. Bu kapsama giren cezaların türü ve miktarları belirlenirken suçlunun vasfı, özel durumu, suça etkili olan haller, suçun hafif veya ağır olması ve suçu çevreleyen şartlar göz önünde bulundurularak ceza takdir edilmektedir.⁵¹ Örneğin suçlunun örnek bir şahsiyet ya da kamu görevlisi olması cezada

⁴⁷ Ölüm cezasının ta'zîr cezası olarak verilir verilemeyeceği konusunda; başta Şâfiîler olmak üzere fakihlerin büyük çoğunluğu ölüm cezasının naslarda sayılan ve had cezası konulan hususlarla sınırlı olduğu, bunun dışında ta'zîren ölüm cezası verilemeyeceği kanaatindedir. Mâlikîler'in çoğunluğu ve bir kısım Hanefî ve Hanbelî fakihleri topluma büyük zararı dokunan, tekerrür eden ve başka türlü engellenemeyecek suçlarda ta'zîr olarak ölüm cezası uygulanabileceğini ifade etmişlerdir. İbn Âbidîn, ta'zîr cezası olarak ölüm cezasının daha çok maslahat gerektirdiğinde verilebileceği esasına vurgu yaparak bu konuda Hz. Peygamber ve ashabından rivayet edilen uygulamalar bağlamında buna "siyaseten öldürme" adının verildiğini söylemektedir. Bk. İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 4/62-63. Bk. Başoğlu, "Ta'zîr", 40/200.

⁴⁸ Bk. Başoğlu, "Ta'zîr", 40/200, 201.

⁴⁹ Behnesi, *Ukûbe*, 202.

⁵⁰ Mahmut Şeltût, *el-İslâm 'akideten ve şerî'aten* (Kahire: y.y., 1964), 314; Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018), 210.

⁵¹ Fikrî Ahmed Ukâz, *Felsefetü'l-'ukube* (Cidde: y.y., 1982), 53-54; Âmir, *et-Ta'zîr*, 466-507.

ağırlatıcı bir sebep sayılabilirken, suçlunun hasta, yaşlı veya sakat olması cezada hafifletici sebepler olarak değerlendirilmiştir.⁵²

Kanunla tespit edilecek bir üst bir de alt sınırının bulunması gereken ta'zîr cezalarının ifasında en önemli nokta, yapılacak kanunlaştırmada hâkime geniş takdir hakkının tanınmasıdır. Böylelikle hâkimin suça, suçlunun durumuna ve suçun toplumda meydana getirdiği tehlike oranına göre uygun durumlarda bir suç için birden fazla alternatifli ceza tercih ederek cezayı ağırlaştırma veya hafifletme imkânı bulunmaktadır.⁵³

Her suça zâhirde adaleti sağlıyor gibi gözüken tek tip ceza yerine, suçlara ve suçluların durumuna göre kanunun amaçlarını çiğnemeksizin, insanlığın çıkarlarını düşünerek ceza belirlemek adaletten ve cezalandırmadan beklenen gayeyi temin için en uygun yöntemdir.⁵⁴

C. Kur'an, Sünnet ve Fıkıh Kaynaklarında Tâbî, Tekmîlî ve Ta'zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri

İslâm ceza hukuk sisteminde temel amaç, suçludan intikam almak, onu küçük düşürmek ya da şahsiyet ve onurunu ayaklar altına almak değildir. Asıl ulaşılmak istenen hedef, suçlunun etkisizleştirilip, gelecekte tekrar suç işlemesini önlemek, toplumu onun ve aynı suçu işlemeyi düşünenlerin kötülüklerinden korumak ve suçlunun topluma yararlı bir birey olabilmesine yardımcı olmak ve neticede toplum düzenini temin etmektir. İşte bu gayeyi temin yolları; suçluya, zamana ve mekâna, suça bitişen ve onu ağırlaştıran veya hafifleten sebeplerin durumuna, fâili suça iten etkenlere ve neticede meydana gelen sonuca göre değişiklik arz etmektedir.⁵⁵ Cezaların meşruluğu, sağladığı yararlar doğru orantılıdır.⁵⁶

⁵² Âmir, *et-Ta'zîr*, 497, Mehmet Koç, "Osmanlı Ceza Hukukunda Hile (Aldatma-Dolandırıcılık) Suçları ve Cezaları", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019), 120.

⁵³ Ebu Zehra, *el-Cerime*, 45, 46, 47.

⁵⁴ Vehbe Zuhayli, *en-Nazâriyyâtü'd-damân* (Dimeşk: y.y., 1982), 62, 63.

⁵⁵ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Mustasfa min ilmi'l-usûl* (Beyrut: y.y., 1324), 1/286.

⁵⁶ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku* (İstanbul: Der Yayınları, 1997), 2/561.

Zikredilen bu özellikler ve amaçlar doğrultusunda Kur'an ve sünnetin birtakım ruhsal ilkeler çerçevesinde suçluları terbiye ettiği söylenebilir. Bu iki kaynağın cezalandırma yönteminde dikkat çeken en önemli özellik ortaya konulmuş olan cezaî müeyyidelerde insanın içyapısının daima göz önünde bulundurulmuş olmasıdır.⁵⁷ Bu amaçla gerek Kur'an'da gerekse sünnette, işlenen birtakım suçlara karşılık hukukî nitelikli manevî cezalandırma türlerinin bulunduğu görülür. Aynı şekilde klasik fıkıh kaynaklarında da ta'zîr nitelikli bazı manevî cezaların, zikredilen amaçlar doğrultusunda yaptırım (müeyyide) olarak kullanıldığı vâkîdir.

Hem uhrevî hem de dünyevî cezaî yaptırım türüne yer veren Kur'an'ın cezalandırma yönteminde asıl amacının şahısları cezalandırmaktan ziyade suçu önlemek ve söz konusu suçların toplumu ifsât etmesinin önüne geçmek olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda uhrevî cezaların daha ziyade manevî suçlar için verildiği görülürken dünyevî cezaların ise hem maddî hem de manevî özelliği olan suçlara yönelik olduğu görülmektedir.

Örneğin, kazf suçuna verilen cezalar arasında seksen celde aslî cezanın yanı sıra, tâbî ceza olarak bu suçu işleyen kişilerin şahitliğin kabul edilmemesi ve fâsıklık vasfıyla nitelendirilmesi şeklinde manevî cezalandırma yöntemine gidilmiştir. Kazf suçunda aslî cezaya ek olarak verilen şahitliğin kabul edilmemesi ve fâsıklık vasfıyla nitelendirilmek, mûrisini öldüren vârisin (kâtilin) mirastan mahrum olması tâbî cezalar kapsamında değerlendirilir.⁵⁸ Yine Kur'an'da zina eden bekârlara uygulanacak olan celde cezasına, mü'minlerin şâhit olması istenmiş⁵⁹ böylece aslî cezaya ek olarak suçlunun teşhîr edilmesi amaçlanarak manevî cezalandırma yöntemine başvurulmuştur.

Hz. Peygamber de devlet başkanı sıfatıyla suçun çeşidine göre bazı manevî ta'zîr cezalarını uygulamış ve bu cezaları uygularken suçlunun ıslah olma gayesini ön planda tutmuştur. Daha önce geçtiği üzere ta'zîr cezaları; kişinin ıslah olma, halini düzeltme, günahlardan kurtulma gibi bir gayeye ma'tûf olduğundan, suçluların konumlarına göre ceza çeşidi değişebilmektedir. Öyle ki, bazı suçlulara en ufak bir

⁵⁷ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000), 25.

⁵⁸ Murat Polat, *İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge* (Ankara: Astana Yayınları, 2019), 37.

⁵⁹ Nur 24/2.

söz etkili olur ve halini düzeltir, bazısına ise daha ağır cezalar verilmesi gerekebilir. İşte bu durumda devlet başkanı suçluyu ıslah edebileceğini düşündüğü bir ta'zîr cezasını uygulayabilir. Hz. Peygamber ta'zîr türünden manevî/psikolojik ceza yöntemini uygulamak suretiyle sahâbeyi hem eğitmiş hem de doğruyu bulmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte ceza uyguladığı kişilerin insan olma şereflerini her zaman göz önünde bulundurmuş ve suçlu dahi olsa kişiye hakaret edilmesine müsaade etmemiştir.

İslâm ceza hukuk sisteminde hâkim, işlenen suç had ve kısas kapsamına girmediği takdirde ta'zîr türünden; hapis, celde gibi birtakım bedenî cezaların yanında, uyarma, kınama, sözle azarlama, vb. gibi ceza seçenekleri arasında muhayyerdir. Suça etkili olan birtakım durumlar cezanın hafif ya da ağırlaşmasını sağlar. Örneğin toplumda saygınlığı olan bir kişinin ilk defa suç işlemesi halinde ona en hafif ta'zîr cezası olan i'lâm (ihtâr) ve vaaz (nasihat) cezası uygulanır. Fakat fâil, suçu birçok kez (mükerrer) işlemişse bu durumda hâkim tarafından uygun görülen daha ağır türden bir ta'zîr cezası uygulanabilir.⁶⁰

Örneğin Hanefîlerden İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre hakâret suçunun fâili mürüvvet ehli (iyi halli, sabıkasız) biri ise tevbîh (azarlama-kınama) edilir, sıradan biri ise hapsedilir, hakareti alışkanlık haline getirmiş birine ise celde ve hapis cezası verilir."⁶¹ Hakareti ve eziyeti elleriyle, gözleriyle ve kâşlarıyla yaptığı işaretlerle gerçekleştirenlere de ta'zîr cezası uygulanır.⁶²

Günümüzde bu ve buna benzer manevî şahsiyete yönelik suçlara verilen cezaları şu şekilde sıralayabiliriz: Örneğin; iftira suçuna işleniş derecesine göre kademeli olarak hapis cezası verilmektedir.⁶³

Yalan tanıklık (şahitlik) suçuna içeriğine bağlı olarak farklı sürelerde hapis cezası öngörülmüştür.⁶⁴

Hakaret suçu, şerefe karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiş olup bu suça; basit, nitelikli veya alenî hakaret olup olmaması durumlarına

⁶⁰ Âmir, *et-Ta'zîr*, 501.

⁶¹ Serahsi, *el-Mebcut*, 16/145; İbn Abidin, *Reddül-muhtâr*, 4/82; Kâsânî, *Bedâi'*, 7/63; Mevslî, *el-İhtiyar*, 2/145.

⁶² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/321.

⁶³ Bk. TCK md. 267.

⁶⁴ Bk. TCK md. 272.

göre farklı oranlarda hapis, adlî para veya manevî tazminat cezası öngörülmüştür.⁶⁵

Tehdit suçuna da basit veya nitelikli olma durumlarına göre farklı oranlarda hapis, adlî para veya hükmün geriye bırakılması (erteleme) türünden cezalar verilmiştir.⁶⁶

Ta'zîr cezalarından hangisinin, kimlere tatbîk edileceği konusunda Hanefî fakîhi Kâsânî'nin bir sıralama yaptığı görülmektedir. Buna göre, insanlar bu açıdan dört gruba ayrılır. Birinci grup; eşrâfın eşrâfı, yani ilmiye sınıfından olanlardır.⁶⁷ Bunlara tatbik edilecek ta'zîr cezası sadece i'lâmle (ihtarla/bildirimle) uygulanır. Hâkim, bu gruptan olanlara bir görevli vasıtasıyla: 'Duyduğuma göre şöyle şöyle bir şey yapmışsın' diyerek cezalandırma yoluna başvurur ve bu ceza da onlara kâfidir. İkinci grupta olanlar ise eşrâftır ki bunlar; mülkî amirler, mahalle ve köy reisleri, ticaret erbabı, esnaf gibi idari konumda bulunan ya da malî gücü olan kişilerdir. Bu grupta olanlara uygulanacak olan ta'zîr, 'i'lâm (uyarı), hâkimin huzuruna çağrılarak suçunun bizzat yüzüne söylenmesi' şeklindedir. Üçüncü grup; "sûkâ" yani orta halli olanlardır. Bu gruptakilere de uygulanacak olan ta'zîr suçun durumuna göre 'i'lâm (uyarı), hâkim huzuruna (gerekirse) zorla getirilme veya hapis cezasına çarptırılma' şeklindedir. Dördüncü grup ise "sefele" (suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş olanlar) tabakasıdır. Bu gruptaki suçlulara, işlenen suçun durumuna göre hafiften ağıra doğru; i'lâm, mahkemeye celp, hapis ya da celde cezası verilir.⁶⁸

1. Tâbî ve Tekmîlî Manevî Ceza Türleri

İslâm ceza hukukunda aslî cezaya tâbî veya tekmlîlî manevî ceza türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. 1. Şâhitlik Vasfının Ortadan Kalkması

İffetli (muhsan) bir kişiye⁶⁹ açık bir ifadeyle zina isnadında bulunma veya bir kimsenin nesebini reddetme suçuna "kazf"⁷⁰

⁶⁵ Bk. TCK md. 125-131.

⁶⁶ Bk. TCK md. 106.

⁶⁷ Bk. Nuri Akgündüz, "Hanefî Furu' Metinlerinde Ta'zîr Bahsinin Gelişimi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/29 (2014), 57.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, 9/271; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 5/344; Akgündüz, "Hanefî Furu' Metinlerinde Ta'zîr Bahsinin Gelişimi", 57.

⁶⁹ Kazıftaki muhsan olma vasfı, zina suçundaki "muhsan" ile karıştırılmamalıdır. Kazıfta kasdedilen, iffetli olmaktır. Evli olma şartı yoktur. Muhsan sayılmak için müslüman, akıllı, baliğ, hür ve iffetli olmak gerekir. Âmir, *et-Ta'zîr*, 24; Hamza

denilmektedir. Bir kimsenin zinâ fiilinin işlendiğini iddia edip de dört tanıkla iddiasını ispat edememesi halinde cezası, Kur'an'da aslî ceza olarak suçluya seksen celde (sopa, kırbaç, değnek), tâbî ceza olarak da suçlunun şahitliğinin kabul edilmemesi ve fâsıklıkla vasıflandırılması⁷¹ şeklinde belirlenmiştir. Mâlikilere göre dolaylı ithamla da kazf suçu oluşur.⁷² Fukahânın çoğunluğu, kazfin içeriğinin sadece kadınlara yönelik olmayıp aynı vasıflara sahip zinâ iftirasına uğramış olan erkeklerin de bu kapsam dâhilinde olduğu kanaatinde dirler.⁷³

Kazf suçu, insanın manevî şahsiyetine, ailesine, nesebine ve onurunu ayaklar altına almaya yönelik bir haksızlık olduğu için makzûfun toplum içerisindeki şeref ve haysiyeti ağır yara almakta aynı zamanda mağdurun aile yapısı da tahrip olduğundan dolayı toplumdaki düzen bozulmaktadır.⁷⁴

Celde cezası, bedene yönelik ağır bir cezadır. Bu cezanın suçluya, toplum önünde uygulanması (teşhir) ayrıca ek olarak şahitlik sıfatının da bu kişiden düşürülmesi ve etkin pişmanlıkta bulunmadığı sürece

Aktan, "Kazf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 25/148.

⁷⁰ Bk. Ebu'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübeddî* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 1/400; Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman el-Hattâb, *Mevahibü'l-celîl* (Beyrut: y.y., ts.), 6/298; İbn Hümam, *Fethu'l-kadîr*, 5/89; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, 6/79; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 3/18; Tarablusî, *Mu'înü'l-hükkâm*, 225; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye*, 3/229.

⁷¹ Söz konusu âyet; "Namuslu kadınlara iftira atan sonra da bu hususta dört şahit getirmeyen kimselerin her birine seksen değnek vurun. Onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir. Bundan sonra hallerini düzeltenler müstesna. Allah çok bağışlayıcıdır, çok esirgeyicidir" şeklindedir. Bk. Nur 24/ 4-5.

⁷² Abdisselâm b. Said İbn Sahnun et-Tenûhî, *el-Müdevenetü'l-kübrâ* (Beyrut: y.y., 1994), 4/494; Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî, *el-Müntekâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ (Beyrut: y.y., 1999), 9/167; İbrâhim b. Ali b. Muhammed b. Ferhûn, *Tebziratü'l-hükkâm fi usûli'l-akdiye ve menâhici'l-ahkâm* (Beyrut: y.y., 1995), 2/197, Mâverdî, *Kitâbu ahkâmi's-sultaniye*, 301.

⁷³ Ebu Bekr Zekeriya b. Şeref en-Nevevi, *el-Mecmu' şerhu'l-muhezzeb* (b.y.: Darülfikr, ts.) 7/322; İbn Abidin, *Reddû'l-muhtâr*, 3/230; Ebu Zehra, *el- 'Ukûbe*, 96.

⁷⁴ Sabri Erturhan, "İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 111.

fâsıklık vasfıyla nitelendirilmesi⁷⁵ caydırıcı olma noktasında son derece kuvvetli, celdeden daha ağır bir manevî cezadır.⁷⁶ Büyük manevî zararlara sebebiyet veren kazf suçuna bu denli ağır manevî bir ceza öngörülmesi, insan haysiyetini koruma hedefini gerçekleştirecek araçların meşrû kılındığını bize göstermektedir.⁷⁷

Celde cezasının izleri gelip-geçici iken; şehadetin askıya alınması ve fâsıklıkla nitelenmenin izleri ise kalıcı ve sürekli olarak devam etmektedir.⁷⁸ Suçlu hayatı boyunca da bunun ezikliğini içinde hissedecektir. Zira sebep olduğu/olacağı sonuçlar, mağdurun bütün hayatını olumsuz yönde etkiler/etkileyecektir. Bedenî elemelerin zamanla unutulduğu fakat ruhanî acıların ömür boyu sürdüğü, kolay kolay unutulmadığı ayrıca bedenî cezalardan ziyade manevî cezaların, suçluya daha fazla baskı oluşturduğu araştırmalarla sabittir.⁷⁹ İşte bu ruhanî elemi tatmak istemeyen, kendilerini toplumda böylesine aşağılanmış konumda görmeyi arzulamayan kişiler bu suçtan uzak duracaklardır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise bu manevî cezanın insanların şeref ve haysiyetiyle oynayan ruhsal açıdan problemlili olan kişilerin iftirâ suçu işlemelerine engel olacak türden bir ceza olduğunu söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere cezanın bedenî cezalandırma vasfından ziyâde manevî etkisi daha fazladır. Çünkü kişi bu suçla şahadetin vazgeçilmez unsuru olan adalet vasfını yitirmiş olur. Şahsın şahitliğinin kabul edilmemesi ve fâsıklıkla nitelendirilmesi o kişinin toplum tarafından itibara alınmadığına, sözünün dinlenmediğine ve sonuçta toplumdaki soyutlandığına bir işarettir.⁸⁰

⁷⁵ Nur 24/4. Bir kişinin fâsıklıkla nitelenmesi o kişinin kâfir, müşrik, münafık ve ehl-i kitapla aynı kategoride değerlendirileceği sonucunu doğurmaktadır (Bk. Maide 5/44, 45, 46). Hal böyle olunca bir Müslümanın böyle kişilerle beraber anılması ve ahirette ona göre muamele görmesi suçu üzerinde belki de diğer caydırıcı yaptırımlardan çok daha fazla etki yaratacağı söylenebilir. Bkz. Ali Şafak, "Fısk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/37; Şükrü Selim Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi* (Kayseri: Laçın Yayınları, 2007), 121.

⁷⁶ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Matbaa-i Ebuuzziya, 1935), 5/553. Ayrıca bk. Ebu Zehra, *el-'Ukûbe*, 100.

⁷⁷ Abdülkerim Zeydan, *Mecmû'atü buhûs fikhîyye mu'âsıra* (Beirut: Müessesetü'r risale, 2011), 404.

⁷⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/553.

⁷⁹ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: y.y., 2008), 60.

⁸⁰ Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*, 120.

İffete iftira suçunda aslî cezaya tâbî olarak verilen manevî ceza ile suç-ceza dengesi tam manasıyla kurulmuş, Müslüman bir kimseye iftira atma ve onu aşağılamadan dolayı suçluya yarar-zarar dengesi gözetilerek işlediği suç mukabilinde ceza verilmiştir.⁸¹ Makzûf manen acı çektiği ve toplum önünde itibar suikastına maruz kalarak küçük düşürüldüğü için suçlu da toplum önünde celde cezası ve yalancılığının ilan edilmesi ile küçük düşürülmek suretiyle hem bedenen hem de manen acı çektilerle mukabil bir yaptırımla cezalandırılır.⁸²

İlgili âyet gereği, zinâ iftirasında bulunan kimsenin şahitliğinin kabul edilmeyeceği hususunda bütün fakihler ittifak halindedirler.⁸³ Ancak suçlu tövbe ettikten (etkin pişmanlıkta bulunduktan) sonra, şâhitliğinin kabul edilip edilmeyeceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilaf, Nur Sûresi 5. ayette geçen istisnâ edatı olan “لَا”nın tefsirinden kaynaklanmaktadır. Suçlu tövbe etse de şâhitliği ebediyen kabul edilmez diyenler, istisna edatını yakın vasıf olan fâsıklıkla ilişkilendirmişlerdir. Tövbe ettikleri takdirde fâsıklık vasfından kurtulacaklar, ancak şâhitlikleri yine de kabul edilmeyecektir. Bu görüş Hanefî mezhebine ait bir görüştür.⁸⁴ Kocanın karısına yönelttiği zinâ iddiası ise, kazf kapsamında değerlendirilmeyip li'ân ve mülâ'ane⁸⁵ denen özel bir hükme bağlanmıştır. Hanefilerden Ebu Yusuf (ö. 182/798), Züfer (ö. 158/775) ve diğer cumhur fukahâyâ göre ise, tövbe etmek geçmiş günahları tamamen sileceğinden, hem suçludaki fâsıklık vasfını kaldıracak hem de şâhitliğin kabul edilmemesi cezasını düşürecektir.⁸⁶

⁸¹ Polat, *İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge*, 87.

⁸² Tekin, “İslâm Hukukunda Maddî Cezaların Şahsiyete Etkisi”, 1/215.

⁸³ Muhammed b. İdris eş-Şafii, *el-Ümm* (Beyrut: Darul'l-ma'rife, 1410), 7/94, Ebû Bekr Cessâs Ahmed b. Alî Râzî, *Şerhu muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, thk. İsmetullah İnyetullah Muhammed (Medine: Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 6/218; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/178.

⁸⁴ Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Musa el-'Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: y.y., 1990), 9/137; Kâsânî, *Bedâi'*, 7/16.

⁸⁵ Nur 24/6-9.

⁸⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 17/28; İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fi fikhi'l-imam eş-Şafî'î* (b.y.: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 2/286; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid* 2/443; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 5/338.

İftira suçunu işlemiş şahsın şahitliğinin kabul edilmemesi Hanefîlerin, ispat vasıtalarından olan şahitliğe gösterdikleri özen ve titizlikten kaynaklanmaktadır.⁸⁷ Ayrıca iftira atan şahsın fâsık olarak nitelenmesi, mağdurun iffetli olduğunun resmen tescil edilmesi ve iftiranın oluşturduğu tahribatı onarması bakımından önem arz etmektedir.⁸⁸

1.2. Fâsıklık Vasfıyla Nitelendirilme

Nur Suresi 24. âyette kazf suçunun tâbî ya da tekmlî cezalarından bir diğeri ise kâzifin (iffete iftira atan suçlunun) fâsıklıkla vasıflandırılması cezasıdır. Kazf haddi uygulanan şahsın şahitliği, fâsıklığından dolayı reddedilir. Hukuken şahitliğinin kabul edilebilmesi için kişinin had cezasını gerektiren bütün büyük günahlardan uzak durması ve küçük günahları da işlemekte ısrar etmemesi, iyi halinin kötü halinden fazla olması, yalandan sakınıp doğru sözlülüğü alışkanlık haline getirmesi, başkalarının gizli hallerini açığa çıkarmaktan korkması, iktisadî muamelelerini sağlam yapması, emaneti sahibine veren olması, lehviyyât ve saçmalığının az olması şarttır.⁸⁹

Âyetin son kısmı, bu çirkin fiili yapanları fâsık olarak niteler. Zemahşerî, bu son kısmın üçüncü bir cezayı açıkladığını, cümlenin kuruluş şeklinin haber cümlesi şeklinde oluşunun bunu zorunlu hale getirdiğini söyler. Yani, bu insanlar hayatın her safhasında günahkâr olarak kabul edilip, bu sıfatları da yüzlerine söylenmekle manevî bir cezaya tabi tutulurlar.⁹⁰

İslâm akidesi açısından son derece sakıncalı bir durum olan fîsk'ın fâilî fâsık, Müslüman toplum içinde saygınlığını, güvenilirliğini yitirmiş kişidir. Bundan dolayı fâsıkın imam olup olamayacağı, şahitlik yapıp yapamayacağı, devlet başkanlığı, hâkimliği vb. konular fukahâ arasında

⁸⁷ Yaşar Yiğit, "İnsan Onur ve Şerefine Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezası", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* 22-23-24 (1999), 237.

⁸⁸ Suat Erdoğan, *Kur'an Sünnet Açısından Suç Ceza Uygunluğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 150.

⁸⁹ Mezheplere göre şahitliği kabul edilmeyenler hakkında geniş bilgi için bk. Serahsi, *el-Mebsût*, 16/130-134; Merginânî, *el-Hidaye*, 3/12-16; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 1/99; 2/145-149; Şafii, *el-Ümm*, 7/48; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/136, 13/86, 17/161; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/445-349; Nevevî, *el-Mecmu'*, 20/232-238; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müçtehit*; 4/247, 248; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 10/145-170.

⁹⁰ Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ'ik-ı şavâ'imiz't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fi vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Daru'l-kitabi'l-'Arabi, 1407), 3/213-214.

tartışılmıştır.⁹¹ Kısacası fâsıklık sıfatı bir Müslüman için çok aşağılayıcı, incitici, dışlayıcı bir sıfattır.

1.3. Teşhir (İfşâ/İlan Etme/Toplum Haberdar Etme)

Teşhir; “suçlunun suçunu ilan etmek”, “başkalarına duyurmak”⁹² veya “irtikâp olunan suç ve fâilin bir ilan vasıtasıyla insanlara duyurularak ondan sakınmaları hususunda uyarılmaları”⁹³ şeklinde tarif edilir. Teşhir cezası; “Müminlerden bir grup onlara uygulanan cezaya şâhit olsun.” (Nur 24/2) âyetinde ifade edilmiştir. Bu âyette, had cezası olarak uygulanacak celde cezasına, mü'minlerden bir grubun şâhit olması istenerek, alenîlik ilkesi gereği infazın gizli bir şekilde değil, bütün toplumun bilgisi dâhilinde yerine getirilmesi istenmektedir.

Kâsânî'ye göre âyette geçen alenîlik şartı her ne kadar zinâ suçu için zikredilmiş olsa da delâlet yoluyla bütün had cezaları için geçerlidir. Çünkü had cezalarının hepsinin gayesi genel önleme olduğu için bu da ancak cezanın gizli değil alenî bir şekilde (toplumun haberdar edilmesi sağlanarak) infaz edilmesiyle mümkündür.⁹⁴

Teşhir, suçlu için aslî cezaya tâbî, manevî türden bir ceza olup, had gerektiren suçlarda toplumun bu cezadan haberdar edilmesi şeklinde verilmektedir. Cezaların amaçlarından bir diğeri de “caydırıcı” olmasıdır. Yani suç işlemeden önce kişilerin suç işlemesine engel olmak ve suç işlendikten sonra ise o suçun tekrar işlenmesini önlemektir.⁹⁵

Celde cezasının alenî uygulanmasının istenilmesi caydırıcılık gayesinin ön planda tutulduğunu göstermektedir.⁹⁶ Alenîlikten kasıt, infazın gizli bir şekilde değil, usulüne uygun bir mekânda, seyirlik bir malzemeye dönüştürmeksizin, aynı zamanda infazdan toplumun da haberi olabileceği bir sistem içerisinde icra edilmesi demektir.⁹⁷ Bu yönüyle alenîliğin gayesi, infazın gizli, saklı ve herkesten habersiz bir

⁹¹ Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*, 105.

⁹² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/307.

⁹³ Ahmet Kılınç, *Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 15-19.

⁹⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/60.

⁹⁵ Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik fi şerh-i Kenzi'd-dekâik* (Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313), 3/163; İbn Abidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/3.

⁹⁶ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/ 275.

⁹⁷ Mustafa Özgür, *İslâm Ceza Hukukunda İnfaz* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 55.

şekilde, suçluyla infaz memurunun baş başa kaldığı bir ortamda uygulanmasını engellemektir. Zira infaz memurunun cezanın sınırını aşması durumunda orada bulunanlar tarafından buna mani olunur. Bu şekildeki uygulama aynı zamanda infaz memurunun töhmet altında bırakılmasına da engel olan bir durumdur.⁹⁸

Cessâs'a göre âyette geçen "طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ: mü'minlerden bir grup" lafzında Şâri'in amacı herhangi bir sayı belirtmek değil asıl gaye toplumun, cezanın infazından haberdar edilmek suretiyle, aynı suçun tekrar işlenmesine engel olunmasıdır.⁹⁹ Yani infaza toplumun içinden bir grubun şahitlik etmesi ve infaz haberinin toplum içinde yayılması, amacın gerçekleşmesi için yeterli olmaktadır. Dolayısıyla infazın şehir meydanlarında ve arenalarda seyirlik bir törene dönüştürülmeden infaz için hazırlanan özel bir mekânda icra edilmesi daha uygundur. Bu esnada ceza infaz savcısının veya hâkiminin, mağdur ya da yakınlarının, infaz memurunun ve cezaevi doktorunun hazır bulunması infazın alenîliği için yeterli olacaktır.

Ardından gazete dergi, televizyon ve internet gibi iletişim vasıtalarıyla toplum infazdan haberdar edilerek, alenîliğin amacı olan genel önlemenin de gerçekleşmesine yardımcı olunur. Basın yoluyla haberdar etme esnasında infaz görüntülerinin dışarıya servis edilmemesi en uygun olanıdır. İnfazın bu şekilde icra edilmesi hem toplum vicdanını yaralamayacak hem de cezaların caydırıcı olmasına katkı sağlayacaktır.¹⁰⁰ Zikredilen şekilde celde cezası uygulanan kişi yüksek ihtimalle aynı acıları tekrar tadıp, aynı utancı yaşamak istemeyecek ve aynı suça tekrar kalkışmayacaktır. Bu da fâil açısından suçun tekrarını önleyici olmaktadır.¹⁰¹

Kazf suçu, fukahânın çoğunluğu tarafından Allah (kamu) hakkının ağırlıkta olduğu suçlar kapsamında değerlendirildiği için celde cezası yine bir topluluk huzurunda infaz edilir. Çünkü mağdur toplumun gözünde itibar kaybına uğramış, saygınlığını, haysiyetini yitirmiş ve kimsenin yüzüne bakamaz hale gelmiştir. Bu itibarla cezanın, bir topluluk huzurunda icra edilmesi ve toplumun da bu cezadan

⁹⁸ Kâsânî, *el-Bedâi'*, 7/61.

⁹⁹ Ebû Bekr Cessâs Ahmed b. Ali Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-fikr, ts.), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/390.

¹⁰⁰ Özgür, *İslâm Ceza Hukukunda İnfaz*, 56.

¹⁰¹ Nazım Büyükbâş, "İslâm Hukukunda Hadlerin Caydırıcılığı", *Gaziosmanpaşa İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2013), 103.

haberdar edilmesi mağdurun aklanması ve yitirdiği saygınlığı yeniden kazanması ve topluma kolay adaptasyonu anlamına gelir.¹⁰² Aynı zamanda cezanın bu şekilde infazından haberdar olanlar içinde caydırıcılığı son derece yüksek bir müeyyidedir. Aynı suçu işlemeye meyilli olanlar bu cezanın infazından haberdar olmakla baştan vazgeçmekte, dolayısıyla kendi onurlarını da kurtarmış olmaktadır.

Diğer taraftan hırsıza verilen had cezasının da ibret verici bir ceza olarak¹⁰³ toplumun bu cezadan haberdar edilmesiyle (teşhir/alenîlik), ceza sadece suçluyu ıslah etmeyecek, toplum içinde bu durumu öğrenen her insan için suça karşı caydırıcı bir unsur olacaktır.

Muasır İslâm ceza hukuku müelliflerinden Abdulkadir Udeh, alenîlik ilkesi gözetilerek uygulanan celde cezasının suçu alışkanlık haline getirmiş olan kişileri sindirmekte en uygun ve geçerli yol olduğunu, devletin omzuna ağır bir yük yüklememesi, mahkumu üretim imkanından mahrum bırakmaması ve hapis cezasında olduğu gibi suçlunun ailesinin ve yakınlarının mağduriyetine neden olmaması sebebiyle daha elverişli bir ceza olduğunu belirtir. Çünkü celde cezası anında tatbik olunur ve suçlu cezanın tatbikinden sonra tamamen serbest bırakılır. İşi aksamaz ve onun cezasından ailesi sıkıntıya düşmez. Hapishanelerde mahkumların karşılaştıkları sıhî, ahlâkî bozukluklar, işsizlik, tembellik ve çalışmama gibi fenalıkları önlemesi de bu cezanın özelliklerindedir.¹⁰⁴

Hz. Peygamber'in sünnetinde manevî cezalandırma yöntemlerinden olan teşhir¹⁰⁵ cezasının uygulandığını görülmektedir. Örneğin, Hz. Peygamber şahsın birisini zekât toplama işiyle görevlendirmiş ve bu şahıs görevden döndüğünde Hz. Peygamber'e: "Bu sizin, bu da bana hediye edilendir" dediğinde Hz. Peygamber minbere çıkarak: "Benim görevlendirdiğim şahsa ne oluyor da onu bir yere gönderiyorum, o ardından geliyor ve 'şu sizin malınız, şu da bana hediye edilendir' diyerek, kendisine bir pay ayırıyor. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, sizden biriniz ondan herhangi bir şey

¹⁰² Kâsânî, *Bedâi'*, 9/266; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/230.

¹⁰³ el-Maide, 5/38.

¹⁰⁴ Udeh, *et-Teşrîul-cinâi*, 1/690.

¹⁰⁵ Teşhir, hırsızlık, yalancı şahitlik, emanete ihanet gibi suçları irtikâp edenlerin suçunun halka duyurulması veya gösterilmesi şeklinde ilan edilmesidir ki buna "tecris" de denir. Bk. Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 169.

alırrsa, kıyamet gününde sırtında böğüren bir deve, bağırان bir sığır, meleyen bir koyunla gelecektir..."¹⁰⁶ diyerek suçluyu teşhir etmek suretiyle ile cezalandırmıştır. Bu hadis yetkili makamların suçluyu teşhir ederek cezalandırabileceklerine delildir.

Sahâbîler de suçluyu teşhir ederek cezalandırmışlardır. Nitekim Hz. Ömer (ö. 23/644) yalancı şahitlik yapan birisini, yalancının yüzü kara olduğu ve hakikati ters yüz ettiği için celde cezasına ek olarak yüzünü siyaha boyatarak bineğe ters bindirip beraberinde dolaştırmak suretiyle teşhir etmiştir.¹⁰⁷

Teşhir cezası, aslî cezalara ilave olarak verildiği gibi¹⁰⁸ tâbî ya da tekmiîlî ceza dışında halk tarafından iyi bilinen güvenilen insanların genelde yalan şahitlik, hileli mal satmak vb. türünden suç işlemleri durumunda ta'zîr cezası olarak da uygulanır. Bu gibi fiilleri işleyen suçluya özellikle kendisinin en çok tanınmış olduğu muhit neresi ise orada (mahalle, çarşı, pazar) suçu ilan edilmek suretiyle teşhir cezası uygulanır.¹⁰⁹ Bu cezadaki amaç insanların böyle kimselere güvenerek herhangi bir zarara uğramalarını engellemektir.¹¹⁰

Ebu Hanife'ye (ö. 150/767) göre yalan tanıklık suçunu işleyen kişiye celde cezası yerine, suçlunun yüzüne kara sürülerek çarşıda veya mahallesinde halkın haberdar edilmesi şeklinde ta'zîr türünden teşhir cezası verilir.¹¹¹ Çünkü bu tür cezalandırmadaki asıl gaye potansiyel suçluların yalancı şahitlik yapmasına set çekmektir. Ona göre, teşhir cezası celdeden daha ağır bir durumdur.¹¹² Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise, yalancı şahitlik cürmü işlemiş olan suçluya celde ve etkin pişmanlığı ortaya çıkıncaya kadar hapis cezaları uygulanır.¹¹³

¹⁰⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru tavki'n-necât, 1422), "Hibe", 17, "Ahkâm", 24, 41; Müslim b. el-Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Halil Me'mûn Şihâ (Beyrut: y.y., 2005), "İmâre", 26-29; Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Davud el-Ezdi es-Sicistani, *Sünen-i Ebî Dâvud*, thk. Muhyiddin Abdulhamid (Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, ts.), "İmâre", 11.

¹⁰⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 8/314; Serahsi, *el-Mebsût*, 16/145.

¹⁰⁸ Mâverdi, *Ahkâmu's-sultâniyye*, 239; Bâcî, *el-Müntekâ*, 3/145.

¹⁰⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 8/314; Kâsânî, *Bedâi'*, 6/289; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/131.

¹¹⁰ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/307.

¹¹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/145.

¹¹² Ebu Ya'lâ, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, 283; İbn Teymiyye, *es-Siyâsesetü's-şer'iyye*, 113; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtâr*, 4/82; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/307.

¹¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/154; Kâsânî, *Bedâi'*, 6/289; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/131-132.

Hanefîler'in dışındaki mezheplere göre de devlet başkanının uygun göreceği celde, hapis veya teşhir cezaları verilebilir.¹¹⁴

Teşhir cezası geçmişte başka bir araç bulunmadığından insanların bu suçları işleyenlerden haberdar edilmesi adına, halka açık alanlarda, suçlunun suçu yüksek sesle bağırlarak infaz edilmiştir. Ancak günümüzde teşhir; internet, televizyon, gazete ilanı, sosyal medya araçlarında gösterim gibi birçok yolla yapılabilmektedir.

Örneğin, günümüzde haksız (fâhiş) fiyat artışı uyguladığı tespit edilen ve gıda ürünlerinde taklit ve tağşiş yapan firmalar hakkında; isimlerini, adreslerini ve markalarını açıklamak suretiyle teşhir (ifşâ) ve idari para cezası uygulanarak¹¹⁵ ayrıca suç için; "söz konusu aykırılıkların devamı halinde para cezasının 10 katına kadar arttırılması"¹¹⁶ şeklinde malî ceza da öngörülmüş olup para cezası dışında toplumu bu suçu işleyen insanlardan haberdar etmek (ifşâ) suretiyle caydırıcı bir önlem alınmaya çalışılmıştır.

Yine hileli ve sağlığa zararlı ürünleri halka satan firmalara verilen ifşâ ve para cezasının yanısıra caydırıcılığı daha da arttırmak amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı organizasyonu ile son düzenlemelere göre gıda terörüne karşı sert tedbirler içeren taslağa son şekli verilmiş olup, bu suçu işleyen firmalara; suçun niteliğine göre uyarı, kınama, belli bir yıla kadar sektörden men, hapis ve caydırıcı olabilecek yüksek miktarda para cezaları da gündemdedir.¹¹⁷

İslâm hukuku, teşhir cezasıyla mağdur olan insanların onurunu korumak istemiş, hem içinde bulunduğu zaman diliminde hem de gelecekte insanların zarara uğramalarını engelleyici tedbirler koymuştur. Söz konusu cezalar, insanları düşükleri hataya bir daha düşmelerini engellemektedir.¹¹⁸

Suçluya uygulanan teşhir cezası her ne kadar kişisel boyutta bir etki alanına sahip gibi gözükse de esasında etki alanı kitlesel bir boyut

¹¹⁴ İbn Sahnûn, *el-Müdevvene*, 6/203; İbn Ferhûn, *Tebsiratü'l-hükkâm*, 2/213.

¹¹⁵ Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4310/Gidada-Taklit-ve-Tagsis-Yapan-Firmalar-Aciklandi> (Erişim 26 Nisan 2020).

¹¹⁶ Ticaret Bakanlığı (TB), <https://ticaret.gov.tr/haberler/fahis-fiyat-artisi-tespit-edilen-firmalara-verilen-cezalar> (Erişim 26 Nisan 2020).

¹¹⁷ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.phprid=25344&lst=MansetListesi> (Erişim 26 Nisan 2020).

¹¹⁸ Polat, *İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza Arasındaki Denge*, 205.

arz etmektedir. Cezaların 'bir topluluk önünde alenî bir şekilde uygulanması' ilkesi tamamıyla genel önleme prensibiyle alakalıdır.¹¹⁹ Bir topluluğun önünde cezalandırmanın gerçekleştirilerek bundan toplumun haberdar edilmesi şeklinde uygulanan cezaların caydırıcılığının çok daha fazla olacağı inkâr edilemez bir gerçektir. Bundan dolayı klasik fıkıh kitaplarında cezalar hakkında: "Suç işlenmeden önce engel, işlendikten sonra ise suçun tekrar işlenmesini önleyen bir tedbirdir"¹²⁰ şeklinde bahsedilmektedir.

2. Ta'zîr Nitelikli Manevî Ceza Türleri

İslâm ceza hukukunda belirlenmiş bir cezası olmayıp cezaların takdirinin yetkili mercilere bırakıldığı manevî ta'zîr nitelikli ceza türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.1. Vaaz ve Nasihat (Öğütte Bulunmak)

İslâm ceza hukukuna göre vaaz ve nasihatte bulunmak en hafif ta'zîr cezalarından birisi olarak kabul edilmektedir.¹²¹ "Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin"¹²² âyetini fakihler öğütün ta'zîr çeşitlerinden biri olduğuna delil olarak gösterirler.¹²³

Ta'zîr ile yetkili kişi, suça ve suçlunun durumuna göre uyarı cezasıyla yetinebilir.¹²⁴ Çünkü suçluyu cezalandırmak bir zarurettir ve zaruretler kendi miktarlarıncaya kadar takdir olunurlar.¹²⁵ Basit suçları mürüvvet sahibi kimseler alışkanlık haline getirmeksizin ilk defa bir cahillik ve gafletten dolayı işlemişlerse böyle kimseler sadece uyarılır ve varsa bilgi eksikliğinin giderilmesi için nasihate başvurulur.¹²⁶

Nasihatte bulunma cezası, suçluyu kötülükten uzaklaştırma ve ahlakını güzelleştirme amacı taşımaktadır.¹²⁷ Bu manevî müeyyide, cezalandırılmadan önce insanlara tanınmış bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Çünkü İslâm ceza hukuk sistemi, insanları hemen

¹¹⁹ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5/220.

¹²⁰ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 5/196; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/3.

¹²¹ Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 1/702; Âmir, *et-Ta'zîr*, 409.

¹²² Nisa 4/34.

¹²³ Âmir, *et-Ta'zîr*, 440.

¹²⁴ Tuncay, "İslâm Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar", 91.

¹²⁵ Mecelle md. 21.

¹²⁶ Nasır Ali Halîfî, *ez-Zurûfü'l-müşeddede ve'l-muhaffefe fi 'ukubeti't-ta'zîr fi' fıkhi'l-İslâmi* (Kahire: y.y., 1992), 154.

¹²⁷ Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâ'î*, 2/702; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/306.

cezalandırmak yerine suçlunun halini değiştirmesine imkân tanımaktadır.

2.2. İ'lâm-İhzâr (İhtar-Uyarı)

İkinci basamakta sayabileceğimiz ve suçluyu kötülükten uzaklaştırma amacı güden uyarı cezasında, hâkim, suçta ve suçlunun durumuna göre bu türdeki cezayı yeterli bulabilir veya daha ileri kademedeki ceza türlerine başvurabilir. Bu tür cezalandırmada, suçluya işlediği suç bildirilir ve bu suçun zararlı sonuçları kendisine hatırlatılır. Suçu işleyen ruh halinin bilinmesi ve bu doğrultuda uyarılar yapılması fâilin ikna edilmesi açısından daha faydalıdır.¹²⁸

Hâkim hadiste bildirilen¹²⁹ mürüvvet sahibi, toplumda ilim ve benzeri yönlerden büyük saygınlığı olan kimselerde olduğu gibi basit suçlarda suçun fâilinin durumuna göre uyarıda bulunur.¹³⁰ Buna göre mücerred i'lâm veya tenbîh, hâkimin suçlu kişiye: "Sen şöyle şöyle yapmışsın, bundan sonra öyle bir şey yapma"¹³¹ diyerek uyarıda bulunması şeklinde olur. Bu uyarı; ilk defa basit suç işleyen kişiye hatası hatırlatılarak bir daha yapmaması konusunda biraz da sert bir şekilde olur. Hâkim bu uyarıyı göndereceği bir elçi vasıtasıyla da yaptırabilir.¹³²

Cezada uyarı ile yetinilebilmesi için suçun mükerrer olmayan basit bir suç olması ve fâilin de basit ikazla suçtan vazgeçecek karakterde birisi olması gerekir. İşlenen suç büyük olur veya suç basit de olsa fâili aynı tür suçta ısrarcı olmuşsa i'lâm ile yetinilmez. Çünkü o bu haliyle zaten mürüvvet sahibi olma özelliğini yitirmiştir.¹³³

2.3. Mahkemeye Celp

Mahkemeye çağırılma toplum içerisinde itibârının zedelenmesine sebebiyet verecek kimselere, özellikle de eşrâf tabakasına tatbik edilen bir ceza türüdür.

¹²⁸ Osman Şekerci, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr Suçları ve Cezaları* (İstanbul: y.y., 1996), 119.

¹²⁹ Hadisler için bk. Ebû Abdîrahmân Abdullah b. Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcîr Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405), 6/181; Ebu Dâvûd, "Hudûd", 4.

¹³⁰ Çolak, *İslâm Ceza Hukuk*, 166.

¹³¹ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/64; Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/208.

¹³² İbn Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 5/344.

¹³³ Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 167.

Suçluya hâkim tarafından ikâmet ettiği yere yapılan ihtâr (uyarı) cezasından herhangi netice alınamazsa, hâkim bu sefer suçluyu bizzat mahkemeye çağırarak, suç teşkil eden davranışlardan vazgeçmesini suçlunun bizzat yüzüne karşı söyler. Genellikle basit hukuka aykırı davranışlarda uygulanan bu cezalandırma yöntemine hâkim gerekli gördüğü hallerde başvurur.¹³⁴ Halinde iyi hal değişikliği sezinlenmeyen suçluya ise diğer ceza çeşitleri uygulanır.¹³⁵ Bu manevî ta'zîr cezası insan onurunu zedeleyecek her türlü davranışa karşı oluşturulmuş bir koruma tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. Tevbîh ve Tekdîr (Kınama/Azarlama)

Tevbîh ve tekdîr İslâm ceza hukûkunda gerektiğinde başvuru olan diğer manevî ta'zîr ceza türleri arasındadır. Bu tür cezalar hâkimin, bütün iyi niyetli nasihat, uyarı ve mahkemeye celp cezalarına rağmen, suç işleyenlerin söz konusu suç teşkil eden fiil ve eylemlerinden uzak kalmamaları neticesinde, onların hâkim tarafından asık suratlı ve yüksek sesle azarlanması veya huzurundan kovulması şeklinde verilen ta'zîr cezalarıdır.¹³⁶

Kınama ve azarlama cezası Hz. Peygamber'in ta'zîr türünden uyguladığı manevî cezalandırma yöntemlerinden bir tanesidir. O, bazen yumuşak bir üslupla, bazen de daha sert ifadeler kullanmak suretiyle hatalı davranışlarda bulunanlara doğru yolu göstermiştir. Örneğin, Ebû Zerr, annesi acem olan Bilal-ı Habeşî ile tartışmış ve onu: 'Kara kadının oğlu' diyerek ayıplamıştı. Bilal-ı Habeşî'nin, bu durumu Hz. Peygamber'e şikâyeti üzerine Hz. Peygamber de Ebû Zerr'i: "Ya Eba Zerr! Sen onu annesi(nin acemliği) ile ayıpladın. Doğrusu sen kendisinde hala Câhiliye ahlakı kalmış bir kimsesin"¹³⁷ şeklinde azarlayarak, kınamıştır. Bunun üzerine Ebû Zerr yanağını yere koyarak: "Bilal ayağı ile basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım"¹³⁸ diyerek, işlemiş olduğu kusurun affedilmesini talep etmiştir.

Hâkimin suçluyu azarlayarak cezalandırabileceği bu hadisten anlaşılmaktadır.

¹³⁴ Halîfî, *ez-Zurûfü'l-müşeddede*, 155; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/306.

¹³⁵ Şekerci, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları*, 114.

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/64; Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/208.

¹³⁷ Buhari, "İman", 22.

¹³⁸ Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Kirmânî, *el-Kevâkibu'd-Derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsî'l-'Arabî, 1401), 1/140.

Yine Hz. Peygamber'e içki içen bir şahıs getirilip şahsa had cezası uygulandıktan sonra oradaki bulunanlardan biri suçluya: 'Allah seni rezil etsin, kahretsin! diye bedduada bulununca Hz. Peygamber: 'Hayır öyle söylemeyiniz, onun aleyhinde bu şekilde söyleyerek şeytana yardımcı olmayınız'¹³⁹ buyurarak suçlu için beddua edilmesine müsaade etmemiştir.

Yine buna benzer bir olayda içki içen bir şahıs getirilmiş, had cezası uygulandıktan sonra Hz. Peygamber ashabına: "بكنوه: Onu (ayıplayarak) cezalandırınız" buyurmuş ve bunun üzerine orada bulunan sahabîler: 'Allah'tan korkmadın mı! Rasulüllah'tan utanmadın mı!' gibi sözlerle onu azarlamışlardır. Adamı gönderdikten sonra da Hz. Peygamber ashabına: "Allahım ona mağfiret eyle, Allahım ona rahmet ve merhamet eyle' diye dua ediniz"¹⁴⁰ buyurmuştur.

Başka bir örnekte Hz. Peygamber insanlara ibadetler konusunda i'tidali (orta yolu takip etmelerini) tavsiye ettiği halde, bu tavsiyeye uymayıp aşırılık içerisinde olan bazı genç sahabeleri: "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."¹⁴¹ şeklinde yaptıkları uygulamanın yanlışlığını sert sözlerle ikaz ederek (kınayarak) ifade etmiştir.

Kınama cezası kendi arasında, hafiften şiddetliye doğru kısımlara ayrılır. Hâkim, suçluya en uygun şekilde düşündüğü değişik kınama türlerinden birini uygulama yetkisine sahiptir.¹⁴² Şayet suçlunun ıslahı için bu yeterliyse hâkim bu kadarıyla yetinir.¹⁴³ Bu tür ceza, insanın düzelmesi için fırsat yollarından birisi olarak görülebilir. Tevbîh ve

¹³⁹ Buhârî, "Hud'ud", 5.

¹⁴⁰ Ebu Davud, "Hudûd", 36.

¹⁴¹ Söz konusu hadis şu şekildedir: "Üç genç sahabi Hz. Peygamber'in nafile ibadetlerini öğrendiklerinde; 'Hz. Peygamber'le biz bir miyiz? Onun geçmiş, gelecek tüm günahları bağışlanmıştır', diyerek içlerinden biri ömür boyu bütün gece ibadette meşgul olacağını, diğeri, gündüzleri sürekli oruçlu geçireceğini, bir diğeri ise; hiç evlenmeyeceğini' ifade etmiştir. Bunu öğrenen Hz. Peygamber ise: "Şöyle şöyle diyen sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve O'na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." buyurmuştur. Bk. Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

¹⁴² Şekerci, *İslâm Ceza Hukukunda Ta'zîr Suçları ve Cezaları*, 114.

¹⁴³ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/64; Zeyle'î, *Tebyînü'l-hakâik*, 3/208.

tekdîrde sert bir şekilde azarlanmayı hak eden suçlu bu suçu daha önce de işleyen birisiyken, i'lâm ve vaazda ise ya ilk defa ya da sehven işlenen bir suç vardır.¹⁴⁴

2.5. 'Ukûbât (Cezalandırma) İle Tehdit

Nasihat, uyarı, mahkemeye celp, şiddetli kınama gibi yöntemlerin suçluda bir caydırıcılık ve tesir meydana getirmediği durumlarda hâkim bu sefer zikredilen cezalardan daha üst kademede sayılabilecek, 'cezalandırma ile tehdit' yöntemini uygular.¹⁴⁵ Bununla yine suçlunun, suç teşkil eden davranış ve eylemlerden uzak durması amaçlanır. Bu ceza, hâkimin suçluya, tekrar suç işlemesi halinde onu hapse attıracağını, celde cezası uygulattıracağını veya daha ağır biçimde cezalandıracağını söylemesi, şeklinde uygulanır. Yalnız yapılan bu cezalandırma tehdidinin ciddi olması (suçlunun suçu tekrar işlediğinde cezanın kendisine uygulanacağına inanması) ve hâkimin, bu cezanın suçluyu uslandıracığına kanaat getirmesi şarttır.¹⁴⁶

'Cezalandırma ile tehdit' ileride işlenmesi muhtemel suçları engelleme amacını güttüğünden özellikle de onur zedeleyecek suçlara karşı insanlığı koruma gayesine ma'tuftur¹⁴⁷ denilebilir.

2.6. İ'râz (Yüz Çevirme) ve Tecrit/Hecr (Terk/Sosyal Boykot)

Bu türdeki manevî ceza, hâkim tarafından, suçluya var olan bağlantıyı koparmak, konuşmayı ve selamlaşmayı terk etmek anlamında verilen ta'zîr cezalarından birisidir.¹⁴⁸ Bu ceza toplumun suçlu ile ilişkisinin kesilerek suçlunun protesto edilmesi şeklinde tezâhür eder.

Hz. Peygamber, eşlerinin lüks ve ziynet kabilinden bazı şeyler istemeleri ve birbirlerini kıskanmaları neticesinde kendisini üzmeleri üzerine önce nasihat etmiş fakat bundan netice alamayınca onların bu durumlarına son vermek ve ders vermek amacıyla onlardan bir ay uzak durmak üzere yemin ederek (îlâ) ayrı yaşamaya karar vererek eşlerine manevî bir ceza uygulamıştır.¹⁴⁹ Nisa Sûresi'ndeki: "(Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara

¹⁴⁴ Âmir, *et-Ta'zîr*, 444.

¹⁴⁵ Udeh, *et-Teşriul-cinâi*, 1/703.

¹⁴⁶ Halîfi, *ez-Zurufü'l-müşeddede*, 159.

¹⁴⁷ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 3/307;

¹⁴⁸ Âmir, *et-Ta'zîr*, 412-413.

¹⁴⁹ Buhârî, "Talâk", 8, "Nikâh", 90.

öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın"¹⁵⁰ meâlindeki âyet bu olayla ilgilidir.¹⁵¹

Yine Hz. Peygamber'in ta'zîr türünden manevî cezalandırma yöntemlerinden bir diğeri terk/sosyal boykot cezasıdır. Örneğin, Hz. Peygamber Tebük savaşına mazeretsiz katılmayan üç sahâbîye¹⁵² haklarında tövbelerinin kabul edildiğine dair âyet¹⁵³ nazil oluncaya kadar sosyal boykot cezası uygulatmış ve bu ceza toplumdaki kişilerin onlarla selamı ve diğer ilişkileri kesme (i'râz, terk, boykot) şeklinde gerçekleşmiştir. Şöyle ki, bu üç kişi sefere katılmadıklarından dolayı Hz. Peygamber'e gelerek özür dilemişler fakat Hz. Peygamber onlardan yüz çevirerek özürlerini kabul etmemiş ve ashabına da: "Şu üç kişiden hiçbirisiyle konuşmayın"¹⁵⁴ şeklinde talimat vermiştir. Affedildiklerine dair söz konusu âyet gelinceye kadar onlarla olan sosyal ilişkiler tamamen kesilmiştir.¹⁵⁵

Yaklaşık elli gün devam eden bu süreç, vicdanları büyük bir pişmanlık ve mahcubiyet içerisinde olan bu üç kişi için çekilmez bir hale gelmiştir. Âyette ifade edildiği üzere de; "yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardır."¹⁵⁶ İslâm'a bağlılıkları ve Hz. Peygamber'e saygıları tam

¹⁵⁰ en-Nisa 4/ 34.

¹⁵¹ Bir aylık sürenin sonunda Hz. Peygamber, hanımlarıyla görüşmeye başlamış ve bu esnada şu âyet nâzil olmuştur: "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve zînetini istiyorsanız, haydi gelin, sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim." Bk. el-Ahzab 33/28. Âyet geldiğinde Hz. Peygamber, o gün eşlerini toplamış ve kendilerine seçim (tahyirde bulunma) imkanı sunmuştur. Bk. Buhârî, "Mezâlim", 26; "Nikâh", 90; Müslim, "Sıyâm", 4; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-nesâî*, thk. Abdulfettah Ebu Gudde (Haleb: Mektebu'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 1986), "Talâk", 32.

¹⁵² Bu üç şahıs, Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî ve Hilâl b. Ümeyye'dir. Bk. Müslim "Tevbe", 53.

¹⁵³ et-Tevbe 9/118.

¹⁵⁴ Buhârî, "Meğazi", 79; Müslim, "Tevbe", 53.

¹⁵⁵ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: y.y., 1966), 3/996, 997, 1055; Cessâs *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/243; Tarablusî, *Mu'înu'l-hükkâm*, 231; İbn Ferhûn, *Tabıratu'l-hükkâm*, 2/202.

¹⁵⁶ et-Tevbe 9/118.

olan ve samimi bir şekilde tövbe eden bu üç şahıs ruhsal açıdan çok ağır ve ızdırap verici bir süreçten sonra gelen vahiyle affedilmişlerdir.¹⁵⁷

Zikredilen bu olay yüz çevirme ve sosyal boykot cezasının İslâm ceza hukukunda var olduğunu izhar etmektedir. İnsana verilebilecek en büyük ceza onu yok saymaktır. Çünkü insanın içindeki en güçlü duygu var olma duygusudur. Bu türdeki ta'zîr cezası suçluya terkedilişin, yalnızlığın işlediği suçtan kaynaklandığına dair ikazla tamamlanır. Bu ceza başka cezalara ek olarak verilmez.¹⁵⁸ Bu açıdan tecrit cezası, caydırıcılık özelliği taşımasıyla hem suçu önleme hem de insan onurunu koruma anlamında suçlu üzerinde etkin bir rol oynamaktadır.

Sonuç

İslâm ceza hukukunda hukukîlik içeren manevî ceza türlerinin ele alındığı araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır: Had, kısas, diyet ve ta'zîr gerektiren suçlarda maddî (bedenî) cezalandırma yönteminin yanı sıra bazı durumlarda had cezalarına bağlı tâbî ya da tekmlî müeyyide şeklinde bazen de ta'zîr türünden suçluya manevî cezaların verildiği görülmüştür. Manevî ceza, suçu işleyenin nefsinin ve psikolojisini hedef alır ve suçun türüne göre farklılık gösterir. İslâm ceza hukukundaki; “ceza olsun, mükâfat olsun, karşılık, işlenen amelin cinsinden olur” kaidesi bu durumu göstermektedir. Bu bağlamda çeşitli suçlara manevî cezalandırma yoluna gidilmesi İslâm ceza hukukunda suç-ceza dengesinin gözetildiğinin en önemli göstergelerindendir.

Kur'an, Sünnet ve fıkıh kaynaklarında bir nevî “rûhî/psikolojik müeyyide” olarak niteleyebileceğimiz hukukîlik içeren manevî cezaların çeşitli şekillerde yaptırım türü olarak kullanıldığı görülmektedir. Kur'an'da aslî cezaya tâbî ve tekmlî manevî ceza türlerini; “şâhitlik vasfının ortadan kalkması”, “fâsıklık vasfıyla nitelendirilme” ve “teşhir (halka duyurma-ilan etme)” şeklinde sıralayabiliriz. Şâri' tarafından hukukîlik içeren bu türden manevî cezaların verilmesi suça verilen ceza açısından hem bireysel hem de toplumsal denge ve vicdanın gözetildiğini göstermektedir.

¹⁵⁷ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-umem ve'l-mülûk* (Kahire: y.y., 1326), 2/182; 'İzzuddîn 'Alî b. Muhammed b. 'Abdülkerîm İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* (Kâhire: y.y., 1320), 2/282.

¹⁵⁸ Udeh, *Teşrî'u'l-cinâî*, 1/608; Âmir, *et-Ta'zîr*, 446.

Özellikle iffete iftira suçu, insanın manevî şahsiyetine, nesebine, ailesine ve onurunu ayaklar altına almaya yönelik bir haksızlık olduğu için mağdurun toplum içerisindeki şeref ve haysiyeti ağır yara almakta aynı zamanda mağdurun aile yapısı da tahrip olduğundan dolayı toplumdaki düzen bozulmaktadır.

Manevî cezaların, psikolojik açıdan suçluya daha fazla baskı oluşturduğu araştırmalarla sabittir. İşte bu psikolojik acıyı tatmak istemeyen kişiler özellikle manevî şahsiyete yönelik suçlardan uzak duracaklardır. Sosyolojik açıdan bakıldığında ise söz konusu bu manevî cezaların insanların şeref ve haysiyetiyle oynayan ruhsal açıdan problemlili olan kişilerin bu ve buna benzer suçları işlemelerine set vurabilecek türden bir müeyyide olduğunu söylemek mümkündür.

İslâm ceza hukukunda; “suça etkili haller cezanın hafif veya ağırlaşmasını sağlar” prensibinden hareketle had cezasını gerektirecek bir suç olmaması kaydıyla suçun ve suçlunun durumu gözetilerek fâile kademeli şekilde ta'zîr türünden birtakım manevî ceza türlerinin verilmiş olduğu görülür. Bu bağlamda ta'zîr nitelikli manevî ceza türlerini; “vaaz ve nasihat (öğüt verme)”, “i'lâm-İhâr (ihtar-uyarma)”, “mahkemeye celp”, “tevbîh-tekdîr (kınama-azarlama)”, “ukûbât (cezalandırma) ile tehdit”, “iraz (yüz çevirme)” ve “hecr/tecrîd (terk/sosyal boykot)” şeklinde hafiften ağıra doğru kademelendirmek mümkündür. Özellikle sünnette, hâkimin bu türden cezalandırma yöntemlerini kullanabileceği anlaşılmaktadır.

İslâm ceza hukukunda bu türden hukukîlik içeren manevî cezaların “caydırıcı olma” özelliği sayesinde hem fâilin tekrar suç işlemesini engelleyici hem de toplumdaki diğer fertleri bu suçlara iten nedenlerden uzaklaştırıcı bir rol oynadığı ifade edilebilir. Aynı zamanda bu türdeki cezaların genel gayesi, suçlunun yaptığı eylemden dolayı etkin pişmanlığını sağlamak, fâile işlediği suçun mukâbilinde ceza vererek mağdur olan tarafı teskin etmek, suçluda olumlu değişimlerin oluşmasına katkıda bulunarak kamu düzenini korumak ve toplum yararının devamlılığını temin etmektir.

Hemen her suça verilen hapis cezasının birtakım suçlarda yeterli derecede caydırıcı olamadığı çeşitli araştırmalarla sabittir. Günümüz hukukunda şahsiyete karşı işlenen; iftira, yalan tanıklık, hakaret, tehdit vb. gibi suçlara genelde hapis, adlî para veya manevî tazminat cezaları öngörülmektedir. Şahitlik müessesesi de günümüz hukukunda önemli

bir ispat vasıtasıdır. Fakat özellikle hukuk davalarında şahitlerin tezkiyesi gibi bir süreç işletilmemektedir. Verilecek cezalarda suçlunun ve özellikle de mağdurun durumunun göz önünde bulundurulmaması, suç-ceza dengesinin istenilen düzeyde kurulamaması neticesine götürebilir.

Özellikle iffete iftira, yalancı şahitlik vb. manevî şahsiyete karşı işlenen suçlarda günümüzde verilen hapis, adlî para ve manevî tazminat cezalarının yanı sıra bu gibi suçlardan hüküm giymiş fâilden şahitlik vasfının düşürülmesi (mahkemelerde şahit olarak dinlenilmemesi) ve işlediği suçun teşhir edilmesi (suçlunun yaşadığı muhitteki insanların bu suçtan basın-yayın yolu ile haberdar edilmesi) vb. türden manevî cezalandırma yoluna gidilebilir. Söz konusu manevî cezaların verilmesinin suçları engellemede daha caydırıcı rol oynayacağı ayrıca mağdurun uğradığı manevî hak kaybının da büyük oranda karşılanacağı kanaatini taşımaktayız.

Yine suçlunun toplumdaki konumuna ve de cürmün niteliğine göre birtakım suçlara mahkemeler tarafından; öğüt verme, uyarma, mahkemeye celp, kınama, azarlama, cezalandırma ile tehdit vb. türden manevî nitelikli cezalar sistemli ve kontrollü olarak daha etkin bir şekilde verildiğinde, bunların suçları engellemede ve kamu düzenini korumada daha işlevsel rol oynayacağı kaçınılmazdır.

Ayrıca kamuyu ilgilendiren birtakım suçlarda sınırları yine devletin yetkili mercileri tarafından tespit edilerek farklı şekillerde uygulanabilecek tecrit/sosyal boykot cezası da bazı suçları önlemede etkili bir yaptırım türü olarak görülebilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ahmed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. 10 Cilt. Beyrut: y.y., 1405.
- Akgündüz, Nuri. "Hanefî Furu' Metinlerinde Ta'zîr Bahsinin Gelişimi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/29 (2014), 47-68.
- Aktan, Hamza. "Kazf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/148-149. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Âmir, Abdulazîz Musa. *et-Ta'zîr fi'ş-şerâti'l-İslâmiyye*. Kahire: y.y., 1969.
- 'Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed b. Musa. *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*. 27 Cilt. Beyrut: y.y., 1990.

- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud. *el-Înâye*. 10 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- Bâcî, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb. *el-Müntekâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ. 12 Cilt. Beyrut: y.y., 1999.
- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/198-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bardakoğlu, Ali. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/470-478. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bebek, Adil. "Ceza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/469-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Behnesî, Ahmed Fehmi. *el-Ukûbe fî fikhî'l-İslâmî*. Beyrut: y.y., 1983.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtü Fikhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: y.y., 1976.
- Boynukalın, Mehmet, "Suç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/453-457. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât, 1422.
- Büyükbâş, Nazım. "İslâm Hukukunda Hadlerin Caydırıcılığı". *Gaziosmanpaşa İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2013), 97-126.
- Celil, Adli. *Ceraimü'l-katli'l-'amd 'ilmen ve 'amelen*. 8 Cilt. Kahire: y.y., ts.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî. *Şerhu muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhî'l-hanefî*. thk. İsmetullah İnaletullah Muhammed. 8 Cilt. Medine: Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- Dönmezer, Sulhi - Erman, Sahir. *Ceza Hukuku Dersleri Umumi Kısım*. İstanbul: Üniversitesi Yayınları, 1958.
- Eateh, M. Sandeela Eateh. "İslâmî Cezâların Ahlâkî Yönü". çev. Ş. Selim Has. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 563-574.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdi es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 7 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, ts.

- Ebu Ya'lâ, Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. thk. M. Hâmid el-Fikî. Beyrut: y.y., 1983.
- Ebu Zehra, Muhammed. *el-Cerîme ve'l-ukûbe fi fıkhi'l-İslâmî*. 2 Cilt. Kahire: Daru'l-fikri'l-'Arabî. ts.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-fikh*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-'Arabî, ts.
- Erdoğan, Suat. *Kur'an Sünnet Açısından Suç Ceza Uygunluğu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Erturhan, Sabri. "İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 101-142.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed. *Mustasfâ min ilmi'l-usûl*. 2 Cilt. Beyrut: y.y., 1324.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: y.y., 2008.
- Halîfî, Nasır Ali. *ez-Zurûfü'l-müşeddede ve'l-muhaffefe fi 'ukubeti't-ta'zir fi fıkhi'l-İslâmî*. Kahire: y.y., 1992.
- Has, Şükrü Selim. *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*. Kayseri: Laçın Yayınları, 2007.
- Hasarî, Ahmet. *ed-Diyet el-ısyani'l-müsellağ fi'l-fıkhi'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü külliyyeti'l-Ezheriyye, ts.
- Hattâb, Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman. *Mevahibü'l-celîl*. 8 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Abidîn, Muhammed Emin. *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr 'ale'd-dürri'l muhtâr şerhu Tenvîri'l-ıbsâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1386.
- İbn Ferhûn, Ebü'l-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed. *Tebziratü'l-hükkâm fi usûli'l-akdiye ve menâhici'l-ahkâm*. 2 Cilt. Beyrut: y.y., 1995.
- İbn Hümâm, Kemâlüddîn Abdillahi'l-Cüveynî. *Fethu'l-kadîr li 'aczi'l-fakîr*. 10 Cilt. Mısır: Bulak, 1316.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdullah Şemsüddîn. *İ'lâmü'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1411.
- İbn Kudame, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî fi fıkhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. 15 Cilt. Mısır: el-mektebetü'l-Kahire, 1388.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-'Arab*. 27 Cilt. Beyrut: Daru's-sadr, ts.
- İbn Nüceym, Zeynelabidin b. İbrahim. *el-Bahru'r-raik şerhu Kenzi'd-dekaik*. 8 Cilt. Beyrut, y.y., ts.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müctehid nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadis, 1425.
- İbn Sahnûn, Abdisselâm b. Said et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: y.y., 1994.
- İbn Teymiyye, Takuyyiddin Ebu'l-Abbas. *es-Siyasetü'ş-şeriyeye fi ıslâhi'r-râvî ve'r-ra'iyye*. Mısır: y.y., 1969.
- İbn Teymiyye, Takuyyiddin Ebu'l-Abbas. *el-Hisbe fi'l-İslâm*. b.y.: y.y., 2007.
- İbnü'l-Esîr, 'İzzuddîn 'Alî b. Muhammed b. 'Abdülkerîm. *el-Kâmil fi't-tarih*. 4 Cilt. Kâhire: y.y., 1320.
- Kâsânî, Alâ'üddîn Ebûbekir b. Mesûd b. Ahmed. *Bedâi'u's-sanâi` fi tertîbi'ş-şerâi`*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1986.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali. *el-Kevâkibu'd-Derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 27 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsî'l-'Arabî, 1401.
- Koç, Mehmet. "Osmanlı Ceza Hukukunda Hile (Aldatma-Dolandırıcılık) Suçları ve Cezaları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019), 119-139.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, ts.
- Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *Kitabu ahkâmî's-sultaniye ve'l-velâyâtü'd-dîniyye*. Kahire: Daru'l-hadis, ts.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.
- Mevsîlî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdud. *el-İhtiyar li-talili'l-Muhtar*. 4 Cilt. Kahire: Matba'atu'l-halebî, 1356.
- Müslim, Haccâc Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Halil Me'mûn Şihâ. 6 Cilt. Beyrut: y.y., 2005.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Sünenü'n-nesâî*. thk. Abdulfettah Ebu Gudde. 4 Cilt. Haleb: Mektebu'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebu Bekr Zekeriya b. Şeref. *el-Mecmu' şerhu'l-mühezzeb*. 27 Cilt. b.y.: Darülfikr, ts.
- Özgür, Mustafa. *İslâm Ceza Hukukunda İnfaz*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Samsun: Aksiseda Matbaası, 2000.
- Polat, Murat. *İslâm Ceza Hukukunda Suç-Ceza Dengesi*. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

- Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ebi Sehl. *el-Mebcut*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Şafak, Ali. "Fısk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/37-38. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Şafii, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Darul'l-ma'rife, 1410.
- Şeltût, Mahmud. *el-İslâm 'akideten ve şerî'aten*. Kahire: y.y., 1964.
- Şeybânî. Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Câmiu'l-kebîr*. b.y.: Matbaatu'l-istikâme, 1356.
- Şirâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-imam eş-Şafi'î*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.
- Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir. *Târîhu'l-umem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Kahire: y.y., 1326.
- TB. Ticaret Bakanlığı, Erişim 26 Nisan 2020.
<https://ticaret.gov.tr/haberler/fahis-fiyat-artisi-tespit-edilen-firmalara-verilen-cezalar>
- Tarablusî, Alaeddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Halîl. *Muînü'l-hükkâm fi mâ yeterreddü beyne'l-hasmeyni mine'l-ahkâm*. Mısır: y.y., 1973.
- Tekin, Abdülkadir. "İslâm Hukukunda Maddî Cezaların Şahsiyete Etkisi". *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu*. ed. Yavuz Ünal vd.. 1/205-224. Ankara: Ertem Basım, 2017.
- TOB. Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim 26 Nisan 2020.
<https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4310/Gidada-Taklit-ve-Tagis-Yapan-Firmalar-Aciklandi>
- TOBB. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. Erişim 26 Nisan 2020.
<https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.phprid=25344&lst=Manse tListesi>
- Tuncay, Ertuğrul Gazi. "İslâm Hukukunda Sınırı Belirlenmemiş Cezalar". *İslâm Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3 (2017), 82-89.
- Udeh, Abdülkadir. *et-Teşrîul-cinâi'l-İslâmî mukarenen bi'l-kanûni'l-vad'î*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.
- Ukâz, Fikrî Ahmed. *Felsefetü'l-'ukube*. Cidde: y.y., 1982.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-meğâzî*. thk. Marsden Jones. 5 Cilt. Beyrut: y.y., 1966.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Ebuza'ya, 1935.
- Yıldırım, Adem. *Kur'an-Sünnet Işığında Cezanın Amacı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Yiğit, Yaşar. "İnsan Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezası". *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi* 22-23-24 (1999), 227-240.

Zeydan, Abdülkerim. *Mecmû'atü buhûs fıkhiyye mu'âsıra*. Beyrut: Müessesetü'r risale, 2011.

Zeyle'î, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerh-i Kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*. 8 Cilt. b.y.: Darü'l-fikri'l-muasır, 1435.

Zuhaylî, Vehbe. *en-Nazâriyyâtu'd-damân*. Dimeşk: y.y., 1982.